

**UNIVERSITATEA
„ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI**

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

Alfred Kittner. Viața și opera

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Andrei Hoișie

Doctorandă:
Beatrice Greif

2021

ANUNȚ

La data de 13.09.2021, ora 10

în sala/amfiteatrul <https://us02web.zoom.us/j/9039046242>

doamna **BEATRICE GREIF** va susține în ședință publică teza de doctorat cu titlul

„ALFRED KITTNER. LEBEN UND WERK (ALFRED KITTNER. VIAȚA ȘI OPERA)”,

în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul **FILOLOGIE**.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte

Prof.univ.dr. Eugen MUNTEANU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Conducător științific

Prof.univ.dr. Andrei HOIȘIE, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Referenți

Prof.univ.dr. András BALOGH, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Prof.univ.dr. Gabriel H. DECUBLE, Universitatea din București

Conf.univ.dr. Ioan Constantin LIHACIU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei.

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Filologie

Data: 18.06.2021

Cuprinsul rezumatului

1.	Justificarea temei	5
1.1	Noutatea, actualitatea și importanța unui studiu al vieții și operei lui Alfred Kittner	
2.	Stadiul actual	7
3.	Obiectul lucrării. Obiective și metode de cercetare. Rezultate preconizate	11
4.	Situația socială și istorică	13
4.1	Bucovina și Cernăuți în perioada Monarhiei Habsburgice între 1774 și 1919. Evreii și germanofonia lor. Rolul lor socio-cultural în Bucovina și respectiv la Cernăuți	
4.2	Bucovina după anexarea la România în anul 1918	
5.	Viața și activitatea literară a lui Alfred Kittner până la primul an sub autoritate rusească	17
5.1	Copilăria și tinerețea la Cernăuți și la Viena. Opera literară	
5.2	Wrocław. Poeziile de la Wrocław	
5.3	„Der Wolkenreiter“ („Călărețul norilor”) – Realitate visată și peisaj mitic ca evadare din cadrul istoric contemporan. Trăsături comune cu lirica timpurie a altor poeți evrei de limbă germană	
5.4	Activitatea publicistică a lui Alfred Kittner la ziarul „Tag“ și „Tagblatt“	
6.	Primul an sub autoritate rusească: 1940-1941	22
6.1	Alfred Kittner angajat al bibliotecii din Cernăuți. Colaborare la publicația „Internationale Literatur. Deutsche Blätter“	
7.	Ororile holocaustului (șoa): 1941-1944	23
7.1	Ghetoul și deportarea în Transnistria. „Hungermarsch und Stacheldraht. Gedichte von Trotz und Zuversicht“ („Marșul foamei și sârmă ghimpată. Poezii despre sfidare și încredere”) – document istoric și refugiu liric	
7.2	Comparație între lirica holocaustului la Kittner, Rose Ausländer și Immanuel Weißglas	
8.	Cel de-al doilea an sub autoritate rusească. Repatrierea lui Alfred Kittner în anul 1945. Poezii publicate în România și în Germania federală	26

- 8.1 Activitatea de bibliotecar la ARLUS și ca director științific în cadrul Institut für Auslandsbeziehungen (Institutului pentru Relații externe)
- 8.2 Poezii publicate în România: „Hungermarsch und Stacheldraht“ („Marșul foamei și sârmă ghimpată”), „Flaschenpost“ („Mesaj într-o sticlă”), „Gedichte“ („Poezii”). Lirica lui Kittner la senectute
- 8.3 Comparație între lirica lui Alfred Kittner la senectute și lirica târzie a lui Rose Ausländer
- 8.4 Alfred Kittner și lirica de limbă germană din România anilor șaizeci: Anemone Latzina și Oskar Pastior
- 8.5 Emigrarea în Germania
- 9. Alfred Kittner – critic și mediator literar
- 9.1 Prefață la volumul „Am neuen Ufer“ („Pe noul țărm”) de O.W.Cisek
- 9.2 Alfred Kittner: „Bausteine zu einem Dichterbildnis” („Piese pentru un portret de poet”)
- 9.3 „Das verzauberte Wort“ („Cuvântul fermecat”) – creația poetică postumă a lui Alfred Margul-Sperber în îngrijirea lui Alfred Kittner.
- 9.4 Postfață la volumul „Gedichte. Eine Auswahl“ („Poezii. Opere alese”) de O.W. Cisek
- 9.5 „Alfred Margul-Sperber. Der Mensch und das Werk.“ („Alfred Margul-Sperber. Omul și opera”) postfață de Alfred Kittner la volumul de poezii „Geheimnis und Verzicht“ („Taină și renunțare”)
- 9.6 Critică literară omagială de Alfred Kittner publicată în „Neue Literatur“
- 9.7 Introducere de Alfred Kittner la volumul de poezii „Die schönsten Gedichte“ („Cele mai frumoase poezii”) de Irene Mokka
- 9.8 Convorbirile lui Alfred Kittner în „Karpatenrundschau“, în „Neuer Weg“, în „Neue Literatur” și în revista „Sinn und Form“. Mărturisiri ale apartenenței la limba și literatura germană
- 9.9 Necrolog pentru literatura de limbă germană din România – Descoperirea târzie a unui peisaj literar

32

9.10	Alfred Kittner ca traducător	
9.11	„Versunkene Dichtung der Bukowina“ („Poezie pierdută din Bucovina”) – roadele activității de culegător a lui Alfred Kittner	
10.	Corespondența lui Alfred Kittner	45
11.	Receptarea lui Alfred Kittner	50
12.	Dezvăluiri despre existența sub presiune politică a lui Alfred Kittner în România comunistă	53
13.	Concluzii: Alfred Kittner, poet și mediator în vârtoarea vremurilor	55
14.	Bibliografie selectivă	56

Alfred Kittner. Viața și opera Rezumat

1. Justificarea temei

1.1 Noutatea, actualitatea și importanța unui studiu al vieții și operei lui Alfred Kittner

Bucovina, pe vremuri cel mai estic ducat al Monarhiei Habsburgice a reprezentat de-a lungul istoriei sale de biotop multietnic patria unei populații compuse din români, ruteni, germani, evrei, polonezi, ucraineni, armeni, huțuli și lipoveni. În trecutul său zbuțuit acest ținut a făcut parte din Rusia Kieveană, din Cnezatul de Halici, din Regatul Maghiar și din Principatul Moldovei care împreună cu Valahia (Țara Românească) s-a aflat vreme îndelungată sub dominație turcească. După cedarea Bucovinei de către sultanul Abdul Hamid I împăratului Iosif al II-lea, aceasta a aparținut timp de 150 de ani de Monarhia Habsburgică. Evreii s-au stabilit în Bucovina în număr mare după anul 1800, procesul lor de aculturare fiind susținut în mod sistematic. Ei reprezintă pilonul economic și politic stabil al imperiului. Apar primele opere literare de limbă germană; autorii acestora sunt de regulă evrei.

Izbucnirea Primului Război Mondial provoacă o falie în dezvoltarea acestei regiuni: după sfârșitul războiului regiunea este atribuită Regatului României. În perioada interbelică cultura de limbă germană din Bucovina cunoaște o ultimă înflorire, surprinzător chiar una de intensitate excepțională. Și aceasta în ciuda marginalizării în viața publică a limbii germane, odinioară limbă oficială, în contextul politicii de românizare. Populația evreiască își orientează acum toate resursele spre sfera intelectualului, poate ca protest subconștient împotriva discriminării lingvistice și a nedreptății sociale, precum și împotriva existenței izolate pe tărâmul literar. Însă cultura superioară dezvoltată în perioada interbelică își găsește sfârșitul în holocaust: mii de evrei sunt deportați în Transnistria și își găsesc sfârșitul acolo. Doar puțini reușesc să scape din lagărul morții. Printre aceștia se află și Alfred Kittner. De ce i se cuvine o atenție deosebită acestui poet născut la Cernăuți în anul

1906? Parcursul vieții sale este reprezentativ pentru cel al unei întregi generații de poeți care au trecut toți prin schimbările radicale odată cu începutul Primului Război Mondial. Ceea ce însă îl face pe Kittner deosebit, este evoluția operei sale literare în paralel cu evenimentele politice, atât la Cernăuți cât și pe perioada deportării și după mutarea la București.

Activitatea lui literară și de mediator literar a fost recunoscută publicistic în România dar și în Germania, cu accent mai ales asupra creației literare. Lucrarea de față își propune în schimb o analiză a întregii personalități a lui Alfred Kittner, încadrarea și interpretarea creației sale literare în contextul evenimentelor istorice. Prin opera sa se poate constata felul în care literatura poate deveni un mijloc de supraviețuire dar și de comunicare și înțelegere. Poeziile lui Alfred Kittner concepute în timpul deportării trimit la evenimente istorice care au fost din păcate prea puțin procesate, ba chiar sunt necunoscute multora dintre cititorii de azi. Aceasta, deoarece holocaustul românesc a fost în mod regretabil trecut cu vederea sau nu a fost dezbătut într-o măsură suficientă. Aceste poezii au o valoare morală și artistică deosebită.

Poeziile sale, publicațiile sale teoretice și de critică literară concepute mai târziu la București, corespondența bogată, activitatea intensă de traducător și culegător evidențiază personalitatea excepțională a lui Kittner a cărui contribuție la păstrarea și cultivarea moștenirii culturale germane dar și românești este de netăgăduit.

Viziunea culturală și de sine ale lui Alfred Kittner ne învață că toleranța față de semeni indiferent de naționalitate și confesiune este condiția pentru o conviețuire pașnică și roditoare, și că pentru excesele „zângănitorilor de săbii, ale hienelor conjuncturale germane, ale dictatorilor paranoizi [...]”¹ nu trebuie condamnată pe veci o întreagă națiune.

---

¹Helios Hecht: „*Apotheose des Lebens*” [*Apoteoza vieții*]; „*Czernowitzer Tagblatt*”, 25.12.1935.

2. Stadiul actual

Personalitatea artistică a lui Alfred Kittner este evidențiată în reviste de literatură, lexicoane și antologii; capitolul al doilea prezintă o trecere în revistă în acest sens, din care mai jos sunt prezentate câteva exemple:

În „Südostdeutsche Vierteljahresblätter“, o „Revistă pentru literatură și artă, istorie și istorie contemporană“, Andreas Birkner publică în 1971 un scurt articol despre viața și creația artistică a lui Alfred Kittner, cu accent pe volumul de poezii „Hungermarsch und Stacheldraht“ („Marșul foamei și sârmă ghimpată”), cu referiri și la Alfred Margul-Sperber, Immanuel Weißglas, Oskar Walter Cisek și Moses Rosenkranz.

De menționat este și articolul publicat în aceeași revistă în 1987 de către profesoara de germanistică Helga Abret „Begegnungen mit Alfred Kittner“ („Întâlniri cu Alfred Kittner”) în care întâi interpretează poezia „Blauete Leid“ („Suferința bufniței albastre”) dar scrie și despre o întâlnire personală cu poetul, mulțumindu-i lui Kittner pentru că i-a atras atenția asupra lui Alfred Margul-Sperber, Immanuel Weißglas și Georg Drozdowski.

În calendarul literar „Kürschners Deutscher Literaturkalender“ din anul 1988 se omagiază activitatea de mediator literar a lui Kittner – editor al operei postume a lui Sperber, al volumului „Erzählungen“ („Povestiri”) de Oskar Walter Cisek, al volumului „Ausgewählte Werke“ („Opere alese”) de Georg Büchner și al poeziilor lui Irene Mokka.

„Lexikon deutschsprachiger Schriftsteller“ („Lexiconul scriitorilor de limbă germană”) apărut la editura Georg Olms Verlag în 1993 îl prezintă pe Kittner drept poet, traducător și editor român de limbă germană născut la Cernăuți (URSS), menționează cele mai importante volume de poezii și oferă o scurtă trecere în revistă a vieții sale.

Trebuie neapărat de menționat volumul de poezii „Versunkene

Dichtung der Bukowina" („Poezie pierdută din Bucovina") publicat sub îngrijirea lui Amy Colin și Alfred Kittner în 1994 la editura Wilhelm Fink, dedicat memoriei inițiatorului spiritual al antologiei, Alfred Margul-Sperber. În prefață germanista americana Amy Colin evidențiază perspectiva asupra evoluției istorice a poeziei bucovinene de limbă germană oferită de selecția realizată dintre mii de poezii culese de Alfred Kittner în peste o jumătate de secol. Astfel ea recunoaște meritul lui Kittner, care, după încercarea eșuată din anii treizeci a lui Alfred Margul-Sperber de a publica sub îngrijirea sa un volum de poezie evreiască de limbă germană la editura Schocken, a cules în România postbelică piese de „Poezie pierdută din Bucovina"² și a publicat poeziile a numeroși autori bucovineni în revista bucureșteană „Neue Literatur“(1971).

Volumul „An der Zeiten Ränder. Czernowitz und die Bukowina“ („La marginea vremurilor. Cernăuți și Bucovina"), editat de Cecile Cordon și Helmut Kusdat în 2002, include un articol de Walter Engel intitulat „Behaust nur im Wort. Der Bukowiner Dichter Alfred Kittner“ („Regăsit doar în cuvânt. Poetul bucovinean Alfred Kittner") în care autorul analizează ancorarea profundă a lui Kittner în tradiție, interpretează poezia acestuia „Der Wolkenreiter“ („Călărețul norilor") și menționează volumul de poezii apărut în timpul deportării „Hungermarsch und Stacheldraht“ („Marșul foamei și sârmă ghimpată"), în care poetul „cuprinde în limbă o lume a ororii și a morții, adică i se opune"³.

În volumul „In der Sprache der Mörder“ („Pe limba ucigașilor") editat de Ernest Wichner și Herbert Wiesner în 1993, Alfred Kittner este

---

²Amy Colin: „Vorwort“ („Prefață") în „Versunkene Dichtung der Bukowina“(„Poezie pierdută din Bucovina"); ed. Amy Colin și Alfred Kittner. Wilhelm Fink Verlag, 1994, p.10.

³Walter Engel: „Behaust nur im Wort“(„Regăsit doar prin cuvânt. Poetul bucovinean Alfred Kittner")în „An der Zeiten Ränder. Czernowitz und die Bukowina“(„La marginea vremurilor. Cernăuți și Bucovina") Ed. Cecile Cordon și Helmut Kusdat, 2002, p.312

prezentat ca și colaborator la trei reviste pentru tineret cernăuțene scrise de mână și multiplicare: „Wochenschrift der Handelsakademie“ („Săptămânalul Academiei Comerciale”), „Zum Ziele“ („Spre țintă”) și „Lache, Bajazzo!“ („Râzi, paiată!”); în carte sunt menționate de asemenea volumele „Der Wolkenreiter“ („Călărețul norilor”)și „Hungermarsch und Stacheldraht“ („Marșul foamei și sârmă ghimpată”)și există chiar și o referire la problemele de subzistență cu care se confrunta Alfred Kittner la Wroclaw prin reproducerea unei scrisori adresate lui Hermann Hesse în care Kittner îl ruga pe acesta să-i intermedieze oportunități de publicare, iar acesta din urmă accentua imposibilitatea acordării oricărui ajutor.

Este de menționat și volumul „Poesie in der Isolation“ („Poezie în izolare”) de Hartmut Merkt apărut în 1999, care tratează viața în enclavă și în exil în baza exemplului autorilor bucovineni începând cu secolul al XIX-lea. Deși volumul cuprinde comentarii extensive ale poeziilor lui Paul Celan, Rose Ausländer și Immanuel Weißglas, există și referiri la lirica lui Alfred Kittner, al cărui volum „Der Wolkenreiter” („Călărețul norilor”) reprezintă în opinia lui Hartmut Merkt o reacție poetică la schimbările petrecute în Bucovina. Referirile la ancorarea în tradiție a lui Kittner sunt completate prin evidențierea neliniștii și deșărădăcinării subiectului liric mai clar ilustrate în cazul lui.

Alfred Kittner este menționat și în articolul lui Peter Motzan din 2003 „Die ausgegrenzte Generation. Voraussetzungen literarischer Produktion und Barrieren der Rezeption” („Gенераția marginalizată. Circumstanțele determinante ale producției literare și barierele receptării”) din volumul „Deutsche Literatur in Rumänien und das Dritte Reich” („Literatura germană din România și cel de-al Treilea Reich”) ca aparținând unei generații literare constituite grație unui orizont de gândire și trăire global, în baza provenienței dintr-o familie evreiască mic burgheză asimilată mediului german, precum și a proceselor de

socializare aproximativ similare parcurse, a plecării în anii douăzeci către depărțări ademenitoare – Alfred Kittner la Wroclaw -, în baza deziluziilor trăite în străini și întoarcerii în incertitudine, a poziției marginale față de cercurile burgheze înstărite și a orientărilor culturale și opozițiilor estetice în mare parte compatibile.

Volumul publicat în 2009 „Die Buche. Eine Anthologie deutschsprachiger Judendichtung aus der Bukowina“ („Fagul. O antologie de poezie evreiască de limbă germană din Bucovina”) la a cărei realizare a contribuit prin activitatea intensă de culegători neobositul promotor Alfred Margul-Sperber și nu în ultimul rând și Alfred Kittner, cuprinde 15 poezii din lirica timpurie a lui Kittner.

3. Obiectul lucrării. Obiective și metode de cercetare. Rezultate preconizate

Lucrarea conferă o perspectivă asupra biografiei lui Alfred Kittner al cărei parcurs a fost determinat decisiv de cele două Războaie Mondiale, de perioada interbelică și de perioadele trăite în România postbelică și în Republica Federală Germania. Activitatea literară a lui Alfred Kittner desfășurată în paralel cu evenimentele sociale și politice din această perioadă este analizată pe toate planurile sale: creația lirică de la Cernăuți, din timpul deportării, în România postbelică precum și în Germania federală, activitatea redacțională de la Cernăuți, activitatea de culegător, traducerile, activitatea de mediator literar.

Metoda de cercetare aplicată a constat în lectura literaturii lirice primare a lui Alfred Kittner și în studierea rezultatelor activității sale de mediator literar.

Deosebit de bogate în informații s-au dovedit a fi ziarele cernăuțene „Der Tag“, „Tagblatt“, „Czernowitzer Morgenblatt“, precum și ziarele „Neuer Weg“, „Karpatenrundschau“ și revistele literare „Neue Literatur“ și „Sinn und Form“ din România postbelică.

Cea mai importantă sursă am găsit-o la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România: aici poate fi studiată mare parte din arhiva Alfred Kittner. Archiva fost adusă acolo în 1990, însă din păcate nu am putut afla amănunte cu privire la circumstanțele respective.

Cea mai mare recunoștință i-o datorez îndrumătorului meu de doctorat, domnului profesor univ. dr. Andrei Corbea-Hoișie, care mi-a atras atenția asupra unor materiale valoroase și aspecte controversate din cadrul tematicii și a clarificat contexte social-istorice interesante. Decisive pentru realizarea lucrării mele au fost încurajările repetate și lauda pentru diferitele descoperiri importante pe care le-am reușit.

Mulțumirile mele se îndreaptă și către comisia de îndrumare care mi-a oferit sugestii interesante.

Discuțiile cu scriitorul și germanistul Wolfgang Wittstock precum și corespondența cu poetul Wulf Kirsten din Weimar al cărui prieten cel mai bun a fost Alfred Kittner mi-au oferit informații din perspectiva contemporanilor lui Kittner. Prin regizorul Ernst Joseph Lauscher mi-a parvenit și o scrisoare adresată acestuia de către Alfred Kittner care este de mare importanță sub aspect științific literar.

Analiza poeziilor scrise de Kittner pe timpul deportării se dorește a deschide o perspectivă asupra unei perioade din istoria României care îi este posibil necunoscută cititorului de vârstă mijlocie, deoarece nu a fost suficient dezbătută, fiind chiar trecută cu vederea.

Punerea în lumină a vieții și activității literare a lui Alfred Kittner sub două dictaturi își propune să ilustreze și efectele dezastruoase ale regimurilor autoritare, ca avertisment asupra primejdiei unor noi persecuții rasiale și ordini statale nedemocratice.

4. Situația socială și istorică

În acest capitol structurat pe mai multe subcapitole analizez contextul istoric care a dus la apariția unei creații literare germanofone de calitate în Bucovina, al cărei reprezentant remarcabil este Alfred Kittner, subiectul lucrării mele.

4.1. Bucovina și Cernăuți în perioada Monarhiei Habsburgice între 1774 și 1919. Evreii și germanofonia lor. Rolul lor socio-cultural în Bucovina și respectiv la Cernăuți sub dominație austro-habsburgică

În urma Tratatului de pace din 21 iulie 1774 Rusia se retrage din Moldova și întreaga Bucovină este ocupată de trupele austriece. Se impun măsuri împotriva familiilor evreiești: extrădarea cerșetorilor evrei, expulzarea evreilor săraci, iau naștere sisteme de denunțatori. Reglementarea sistematică a statutului neamului evreiesc emisă în anul 1789 de Iosif al II-lea statuează drepturi și obligații egale ale evreilor din Bucovina cu cele ale celorlalți supuși, deși cuprinde și mai multe limitări. Odată cu Constituția Imperiului din 4 martie 1849 și a dezlipirii Bucovinei de Galiția, Bucovina devine un ducat autonom.

În anii patruzeci ai secolului al XIX-lea în Bucovina în rândul evreilor se răspândește un curent de factură iluministă orientat către emancipare și educație europeană modernă, astfel încât în a doua jumătate a secolului instituțiile publice de învățământ de limbă germană devin cel mai important factor pentru apariția unei pături sociale germano-evreiești educate și asimilate. În anul 1875 la Cernăuți ia ființă o universitate cu predare în limba germană, iar populației germanofone (germani și evrei) îi revine rolul conducător efectiv în ducatul austriac. Societatea burghezo-urbană modernă care se dezvoltă în Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea este de sorginte dominant evreiască, iar specificitatea sa culturală germană se explică prin faptul că majoritatea

evreilor stabiliți în mediul urban sunt asimilați mediului german.⁴ Gradul de asimilare devine măsura avansării în ierarhia socială. Este vorba despre asimilarea la identitatea culturală germană promovată de statul austriac, despre integrarea treptată în marea națiune culturală germană. Mărturia apartenenței evreilor emancipați la națiunea culturală germană și la statul austriac se manifestă pe plan cultural prin realizări importante în domeniul presei de limbă germană, a teatrului german și a literaturii germane, dar și pe plan politic.

Mai târziu însă în universitate și în corporații începe destrămarea comunității austro-liberale a germanilor și a evreilor. Înființarea asociației „Verein der christlich-Deutschen“ („Asociația germanilor creștini”) este strâns legată de apariția conceptului de „Volksdeutschtum“ („Origine etnică germană”), care ridică originea națională la rang de criteriu și deosebește între „Sprachdeutsche“ („germanofoni”) și „Volksdeutsche“ („etnici germani”) și îi exclude și pe evreii germanofoni.

Izbucnirea Primului Război Mondial aduce cu sine după o frenezie marțială inițială administrația rusească a orașului care îl izolează de lumea exterioară, astfel încât evreii din Cernăuți ajung în contact cu o cortină de fier.

Mișcarea de eliberare a popoarelor începe să zdruncine temelia Monarhiei Habsburgice și evreii se înțeleg ca în circumstanțele date să revendice dreptul de autodeterminare al evreilor din Bucovina. Se cer egalitate politică și cetățenească în toate țările precum și drepturi ale minorităților naționale și se înființează un Consiliu Național Evreiesc.

Însă odată cu intrarea în Bucovina a trupelor române sub conducerea generalului Zadik urma să înceapă o nouă eră pentru evrei.

---

⁴Vezi: Martin Broszat: „*Von der Kulturnation zur Volksgruppe. Die nationale Stellung der Juden in der Bukowina im 19. und 20. Jahrhundert*”, p. 578.

4.2. Bucovina după anexarea la România

Odată cu anexarea la România statutul evreilor se schimbă; legătura strânsă prin limbă și cultură între germani și evrei se destramă, deoarece noua stăpânire consideră două minorități distincte mai avantajoase decât un singur mare grup etnic germano-evreiesc. Începe românizarea învățământului, în 1922 limba română este introdusă ca limbă de predare la „Liceul evreiesc de stat” din Cernăuți, iar un numitor comun germano-evreiesc există doar în acele sectoare ale vieții care sunt caracterizate de limba germană ca limbă de circulație și comunicare scrisă. Astfel de exemplu cotidienele cernăuțene germano-evreiești se adresau cititorilor germani și evrei deopotrivă. La teatrul orășenesc se montează piese de limbă germană până în anul 1922, iar apoi și la sala evreiască Toynbee și la Deutsches Haus.

La Cernăuți societatea culturală „Bildungsgemeinschaft” se dedică progresului social, fiind un cerc de dezbateri dispunând de o sală de lectură și bibliotecă proprii și al cărui conducător a fost pentru o perioadă mai lungă scriitorul Alfred Maurüber. Un alt exemplu al vieții culturale germane active este „Ethisches Seminar” („Seminarul de etică”) la care se întrunesc tineri discipoli ai filosofiei pentru a dezbate operele lui Platon, Spinoza și Constantin Brunner.

Limba germană rămâne în Bucovina anilor douăzeci și treizeci limba de circulație și comunicare scrisă cea mai larg înțeleasă; de cercul cultural german aparțin mai ales clasa evreiască de mijloc și marea burghezie evreiască. Numeric acest grup reprezintă peste jumătate din populația Bucovinei și sub aspect educațional și social categoria conducătoare a populației evreiești; astfel se explică de ce limba germană rămâne încă și în anii treizeci principala limbă de circulație printre evrei.

În mod ciudat creația literară cernăuțeană cunoaște o înflorire excepțională în perioada interbelică, tocmai când Bucovina este atașată

Regatului României. De menționat este revista „Der Nerv” („Nervul”) înființată după modelul revistelor „Fackel” („Făclia”) a lui Karl Kraus și „Aktion” („Acțiunea”) lui Pfemfert. În „Nerv” publică un mic grup de literați întorși din refugiu de la Viena. Revista „Nerv” joacă un rol important și la introducerea curentului expresionist în Bucovina.

Atașamentul de limba germană este conștientizat și ca o formă de rezistență împotriva politicii de asimilare forțată a statului român.

În continuare se va discuta despre viața și creația lui Alfred Kittner, un reprezentant al artei poetice în plină floare în Bucovina interbelică și a cărei creație își are rădăcinile și influențele în perioada timpurie a dezvoltării culturale din Bucovina.

5. Viața și activitatea literară a lui Alfred Kittner până la primul an sub autoritate rusească

Capitolul 5 ilustrează date din biografia lui Alfred Kittner în strânsă corelație cu activitatea lui literară, până la primul an sub autoritate rusească.

5.1. Copilăria și tinerețea la Cernăuți și la Viena. Opera literară

Alfred Kittner se naște pe 24 noiembrie 1906 la Cernăuți în Bucovina – pe atunci cel mai estic ducat al Monarhiei Austro-Ungare ca fiu al unei familii de funcționari evrei asimilați mediului german. După invazia rusească din 1914 familia se refugiază la Viena. Primele contacte cu poezia, piesele de teatru și concertele de la Viena, întâlnirea cu busturile din ghips ale iluministului Lessing, precum și ale clasicilor Schiller și Goethe sunt trăiri ale tânărului Kittner care vor fi determinante pentru cariera sa ulterioară.

Încă înainte de stagiul militar de la Satu Mare ia naștere una dintre cele mai faimoase poezii ale sale, „Kasper-Hauser Lied” („Poemul Kaspar Hauser”) în care poetul se identifică în bună parte cu Kaspar Hauser, naiv și desprins de realitate, o creație al cărei titlu are rădăcini în istorie și în istoria literaturii. O predecesoare este poezia cu același titlu de Georg Trakl, o pledoarie despre soarta celui ingenuu. Kittner renunță la prelucrarea lirică a faptelor istorice concrete; poezia sa este o dezbatere monolog, o transformare creativă doar a trăirii fundamentale a lui Kaspar Hauser, a sentimentului acestuia de alienare.

5.2 Poeziile de la Wrocław

După încheierea stagiului militar Alfred Kittner petrece câțiva ani la Wrocław la invitația fratelui său, unde după încercări eșuate de vânzare de literatură populară, de albume armonică – așa-zisele

Leporello – și în sfârșit de lenjerie bărbătească, urmărește cu deosebită plăcere prelegerile de la Institutul de germanistică fiind în același timp extrem de productiv în domeniul creației poetice.

Poeziile scrise la Wroclaw ilustrează starea sufletească a poetului, care la început este vânzător ambulant într-un oraș care îi este străin. Kittner produce la Wroclaw îndeosebi lirică urbană.

Una dintre poeziile de la Wroclaw este intitulată „Bücherneppers Klage“ („Lamentarea lui Büchernepper”) și ne oferă portretul negustorului ambulant umil care vinde albume Leporello contra unui câștig simbolic. În alte poezii trăsăturile expresioniste sunt evidente. Cu toate acestea forma tradițională strictă relevă profunda ancorare în tradiție a lui Kittner.

„Bettelnde Fiedel“ („Scripca cerșetoare”) este altă poezie compusă în 1930 la Wroclaw care demonstrează că pentru poetul evreu german – astfel cum spune chiar el – poezia a rămas mereu muzică.

Scripca este simbolul poeziei care se eliberează de constrângerile sociale. Neputința individului abandonat, pierderea valorilor și decăderea relațiilor interumane fac parte din recuzita expresionismului contopite cu elemente de romantism.

5.3 „Der Wolkenreiter“ („Călărețul norilor”) – Realitate visată și peisaj mitic ca evadare din cadrul istoric contemporan. Trăsături comune cu lirica timpurie a altor poeți evrei de limbă germană

După întoarcerea sa de la Wroclaw Kittner scrie poezia „Lied Abels“ („Cântecul lui Abel”) care se regăsește în primul volum de poezii apărute la Cernăuți „Der Wolkenreiter“ („Călărețul norilor”) dar și în cele două volume de poezii apărute în anii șaptezeci în România și care după spusurile lui reprezintă o polemică cu fratele său.

Kittner devine tot mai conștient de experiența de viață care îi lipsește, însă consideră arta sa poetică, „steaua sa luminoasă” mai

presus de orice bunuri lumești.

În anul 1938 se publică primul volum de poezii „Der Wolkenreiter“ („Călărețul norilor”) care poartă titlul poeziei omonime. Versurile sunt pragmatice și ilustrează evadarea poetului din constrângerile sociale apăsătoare.

În acești ani Alfred Kittner scrie poezii în care este lesne de recunoscut influența lui Klabend. Menționez poezia „Nachtlied” („Cântec de noapte”) în care tema rătăcitorului sugerează tocmai dezorientarea care alternează cu dorința de reîntoarcere în mediul familiar al căminului.

În această perioadă poeta evreică germană Rose Ausländer scrie poezii în care, ca și la Kittner, se regăsesc elemente din recuzita liricii naturaliste romantice și neoromantice.

5.4 Activitatea publicistică a lui Alfred Kittner la ziarele „Tag” și „Tagblatt”

După întoarcerea din Wrocław Alfred Kittner este angajat la banca „Marmorosch Blank” însă devine șomer în urma falimentului acesteia. După un timp obține o angajare la ziarul liberal de stânga „Der Tag” („Ziua”). Fiind o enclavă de limbă germană în Regatul României, Cernăuți se bucură de un peisaj mediatic deosebit de variat. Din cauza posibilităților limitate de publicare la edituri singurele mijloace de exprimare rămân foiletoanele și critica literară, muzicală și de artă. „Der Tag” („Ziua”) a fost un ziar care își dorește să depășească limitele orașului Cernăuți și chiar ale Bucovinei și își propune să ajungă la toți vorbitorii de limbă germană din România.

Alfred Kittner debutează la „Der Tag” („Ziua”) cu poezia „Der Arme und die Christnacht” („Sărmanul și noaptea de Crăciun”), o poezie de formă antimodernistă profund ancorată în tradiție care ilustrează starea sufletească a eului liric însingurat.

Ușoare influențe ale Noii Obiectivități sunt reprezentate în poezia „Dichters Neujahrmorgen“ („Dimineața de an nou”) în care este abordată o realitate ce se dovedește a fi ostilă artei.

„Bettelnde Geige“ („Vioara cerșetoare”), „Einsames Nachtlid“ („Serenadă singuratică”), „Maiwiese“ („Câmpie de mai”) sunt câteva dintre poeziile publicate de Kittner în ziarul „Tag“ („Ziua”), cea din urmă lăsând să se întrevadă o anumită bucurie de viață.

Deosebit de importantă este însă activitatea de mediator literar a lui Alfred Kittner la acest ziar. Astfel în articolul „Ein Jahr rumänischer Literatur“ („Un an de literatură română”) sunt omagiați Alexandru Philippide și Eugen Jebeleanu ca traducători și sunt prezentate romanele lui Liviu Rebreanu și Camil Petrescu.

Alfred Kittner este activ și ca mediator literar pentru colegi de breaslă poeți cum ar fi Victor Wittner, Georg Drozdowski și Alfred Margul-Sperber. În articolul „Später Dank für ein Buch“ („Recunoștință târzie pentru o carte”) Kittner se apleacă asupra volumului de poezii „Gleichnisse einer Landschaft“ („Alegoriile unui peisaj”) al lui Sperber apărut în editare proprie, apreciind ciclul de poezii „Schilflieder“ („Cântece de trestie”) al lui Lenau și la volumul de poezii „Das Jahr der Seele“ („Anul sufletului”) al lui Stefan George precum și la „Sonette an Orpheus“ („Sonete către Orfeu”) de Rilke ca împărtășind aceeași esență lirică.

Poetul este prezent la ziarul „Der Tag“ („Ziua”) și ca redactor cultural. În acest context el elogiază lectura recitatorului cernăuțean L. Lewin din poezia idiș, fără a omite dimensiunea solitară a poetului Itzig Manger, creator de balade și lieduri.

Ziarul „Der Tag“ („Ziua”) își încetează apariția pe 21 iulie 1935 fiind urmat de apariția succesorului sau „Czernowitzer Tagblatt“ („Gazeta de Cernăuți”) pe 11 august 1935. În pofida agitației agresive antisemite și anticomuniste a „Gărzii de fier” limba germană rămâne mediul de

exprimare al burgheziei educate evreiești germanofone.

În 1938 Alfred Kittner trece la ziarul „Das Tagblatt”, la care Alfred Margul-Sperber trimite din Burdujeni repovestiri ale unor parabole chineze și Jona Gruber, student la germanistică în Cracovia contribuie cu descrieri emoționale ale arhitecturii sacre a orașului.

Recenzia cea mai voluminoasă este dedicată volumului de lirică „Gemalte Fensterscheiben” („Vitrării”) de Moses Rosenkranz; poezia „Gute Stimme” („Vocea cea bună”) este închinată de Kittner prietenului și susținătorului neobosit de poeți Alfred Margul-Sperber.

Importantă este însă activitatea lui Kittner de mediator literar și cultural. În acest sens trebuie amintite articolul intitulat „Ernst Goll - ein Frühvollendeter” („Ernst Goll – împlinire timpurie”), care reînvie amintirea acestui poet mai puțin cunoscut într-o perioadă în care Göbbels interzice critica de artă, omagierile unor artiști evrei precum Arthur Kolnik, Jakob Eisenscher și muzicianul Norbert Gingold, a căror creație a depășit cu mult granițele bucovinene. În 1938 ziarul își sistează apariția.

6. Primul an sub autoritate rusească: 1940-1941

În capitolul 6 se analizează perioada în care Alfred Kittner a fost angajat al bibliotecii din Cernăuți.

6.1 Alfred Kittner angajat al bibliotecii din Cernăuți. Colaborare la publicația „Internationale Literatur. Deutsche Blätter”

În anul 1940 are loc anexarea Bucovinei la Uniunea Sovietică și există licăriri ale speranței de vremuri mai bune, populația evreiască percepând acest eveniment ca pe sfârșitul discriminării având în vedere că în România antisemitismul luase forme înspăimântătoare.

Alfred Kittner primește un post la biblioteca raională unde lucrează împreună cu Marcel Pohne și Immanuel Weißglas și adună numeroase trăiri literare.

Anul sub autoritate rusească aduce însă cu sine – cu excepția minunatelor reprezentații de la Cernăuți ale Teatrului idiș din Kiev – deteriorarea gravă a relațiilor interumane: sistemul de informatori și deportarea în Siberia a dușmanilor de clasă cu puțin timp înainte de atacarea Uniunii Sovietice de către Germania sunt la ordinea zilei.

Sunt însă ani în care Alfred Kittner scrie poezii. Unele dintre acestea apar în anul 1944 în revista de literatură moscovită „Internationale Literatur. Deutsche Blätter.” Kittner și Moses Rosenkranz sunt singurii poeți germanofoni români care publică în aceasta.

7. Ororile holocaustului (șoa): 1941-1944

Cel de-al 7-lea capitol tratează lirica de holocaust a lui Alfred Kittner, și include și o comparație cu aceeași tematică abordată în lirica unor cunoscuți poeți evrei germanofoni.

7.1 Ghetoul și deportarea în Transnistria. „Hungermarsch und Stacheldraht. Gedichte von Trotz und Zuversicht” („Marșul foamei și sârmă ghimpată. Poezii despre sfidare și încredere”) – document istoric și refugiu liric

După intrarea românilor la Cernăuți în anul 1941 rușii părăsesc orașul în fugă, însă trupele române care le iau locul declanșează o serie de măsuri antisemite de care pentru început Alfred Kittner nu este atins în baza autorizației sale de rămânere în oraș. După spusele sale poetul găsește alinare în lectura întregii nuvelistici germane și în poeziile lui Rilke și Stefan George. Cu toate acestea el nu poate evita deportarea, care debutează cu o călătorie în cele mai inumane condiții la Cariera de piatră. În timpul petrecut în diversele lagăre Kittner scrie poezii care devin o mărturie a condițiilor și trăirilor îngrozitoare cu care se confruntă evreii deportați în Transnistria. Modul de descriere prozaic este influențat de stilul epic tradițional al lui Kafka și devine principiul de bază etic și estetic al poeziilor cuprinse în volumul „Hungermarsch und Stacheldraht. Gedichte von Trotz und Zuversicht” („Marșul foamei și sârmă ghimpată. Poezii despre sfidare și încredere”). Poeziile „Ankunft im Steinbruch” („Sosirea la Cariera de piatră”), „Die Irren” („Nebunii”), aceasta din urmă amintind de caracteristicile stilistice expresioniste ale poeziilor „Morgue” („Morga”) ale lui Georg Heym, „Unterwegs” („Pe drum”), o poezie dedicată iubitei cu ancorată în tematica lui Ahașveroș, „Durch den Schnee gehetzt” („Hăituit prin zăpadă”) care prin referințele la strămoșii care traversând deșertul au beneficiat de o vreme prielnică

tratează de asemenea o tematică de factură ahașveriană, „Die Ballade vom Kossouter Wald“ („Balada Pădurii Kossout”) publicată prima dată în 1944 în Caietul 4 al revistei literare de exil „Internationale Literatur. Deutsche Blätter“ care apare la Moscova sub îngrijirea lui Johannes Robert Becher sunt doare câteva dintre titlurile aferente acestei perioade.

7.2 Comparație între lirica holocaustului la Kittner și câte o poezie a poeților Rose Ausländer și Immanuel Weißglas

În perioada amenințării existențiale directe din ghetou între anii 1941-1944 Rose Ausländer, una dintre reprezentantele de seamă ale literaturii evreiești germanofone din Bucovina scrie o serie de poezii a căror tematică este viața în ghetoul din Cernăuți și sub semnul persecuției. În poezia „Geisterweg“ („Calea stafiilor”) poeta reflectă schimbările radicale suferite de patrie.

Poezia lui Alfred Kittner „Erinnerung“ („Amintire”), pe care o scrie în 1943 în lagărul de la Obodowka, este de asemenea o aducere aminte despre fericite zile trecute, despre timpul petrecut împreună cu iubita. Deși compusă în lagărul Obodowka poezia lui Kittner include elemente de lirică a iubirii, însă la fel ca poezia Rosei Ausländer se raportează la prezent tocmai prin contrastul dintre trista realitate și viața senină din trecut.

Ambii poeți își transpun trăirile într-un limbaj plastic minimalist lipsit de orice urmă de amărăciune.

Immanuel Weißglas, prietenul din tinerețe al lui Alfred Kittner este de asemenea deportat în Transnistria. Poeziile scrise acolo vor fi publicate în primul său volum de liric „Kariera am Bug”. Asemenea lui Kittner, Weißglas, pornind de la trăiri concrete el realizează o transfigurare obiectivă a problematicii general umane.

Comparând poeziile „Sieben Wochen am Bug“ („Șapte săptămâni la Bug”) de I. Weißglas și „Unterwegs“ („Pe drum”) de A. Kittner devin evidente elemente de conținut comune, precum contemplarea inevitabilității morții sau felul în care eul liric se adresează iubitei. La Kittner se observă însă o oarecare indiferență față de soartă.

Tema rătăcitorului, ahașveriană este alt aspect regăsit la ambii poeți. În poeziile „Der Auszug“ („Plecarea”), „An den Wassern Babels“ („La apele Babilonului”) Immanuel Weißglas percepe Transnistria ca pe o repetare istorică a persecuției evreilor din Babilon; poezia lui Kittner „Durch den Schnee gehetzt” („Hăituit prin zăpadă”) conține o referire la strămoși, ferțiți de furtuni de zăpadă în timpul traversării deșertului.

8. Cel de-al doilea an sub autoritate rusească. Repatrierea lui Alfred Kittner în anul 1945. Poezii publicate în România și în Republica Federală Germania

Cel de-al 8-lea capitol tratează activitatea literară a lui Alfred Kittner în România prin raportare la trei volume de poezie publicate aici, precum și la activitatea din Germania. Atmosfera literară se ilustrează în baza a două exemple de poeți de limbă germană din România.

8.1 Activitatea de bibliotecar la ARLUS și la Institut für Auslandsbeziehungen (Institutul pentru Relații externe)

După revenirea din deportare Alfred Kittner primește un post de agent de dezinfecție, însă administrația sovietică a orașului urmărește eliberarea localității de populația sa nativă. Printre cei care solicită aprobarea de emigrare se află și Alfred Kittner.

La scurt timp după sosirea sa în România Alfred Kittner reușește să se angajeze la biblioteca ARLUS, acronimul pentru Asociația română pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică, unde cataloghează cărți primite din Uniunea Sovietică. Ulterior lucrează ca director științific al bibliotecii Institutului pentru Relații Externe (Institut für Auslandsbeziehungen) unde are ocazia să ia contact cu cărțile unor autori occidentali. Fiind acuzat că promovează „artă burgheză decadentă” și că întreține relații de prietenie cu autorii transilvăneni și bănățeni cunoscuți pentru șovinismul lor, la începutul anilor șaizeci Kittner este concediat și i se interzice publicarea.

Alfred Kittner devine crainic al secției germane a postului pentru străinătate al radioului român, unde însă activează doar doi ani.

La București Alfred Kittner va frecventa elita intelectualilor și scriitorilor români. După propriile-i spuse Vasile Voiculescu și Ion Marin Sadoveanu vor face parte din cercul său de prieteni, poetul urmând să cunoască cultura română sofisticată.

8.2 Poezii publicate în România: „Hungermarsch und Stacheldraht“ („Marșul foamei și sârmă ghimpată”), „Flaschenpost“ („Mesaj într-o sticlă”), „Gedichte“ („Poezii”)

În primii ani de după război pe care Alfred Kittner îi petrece în România în vremea celui mai aspru stalinism, populația germană, dar și cea evreiască sunt considerate suspecte din principiu. Compensarea nedreptăților suferite de evrei sub dominația nazistă nu este la ordinea zilei. Importantă este doar îndeplinirea obligației patriotice de a presta muncă de reconstrucție alături de clasa muncitoare.

Cu toate că holocaustul și victimele sale nu sunt teme ale discursului public în România, odată cu instalarea unei perioade de dezgheț politic apare în anul 1956 volumul de poezii al lui Kittner intitulat „Hungermarsch und Stacheldraht” („Marșul foamei și sârmă ghimpată”) cu o prefață de Alfred Margul-Sperber. Subliniind relevanța pentru actualitate a volumului, Sperber vorbește despre necesitatea procesării trecutului întunecat. Volumul de poezii este structura în patru cicluri: „Vom Steinbruch führt kein Weg zurück“ („Fără drum de întoarcere din carieră”), „Tagwerk des Todes“ („Ziua de lucru a morții”), „Schauer aus verwehten Tagen“ („Fiori din zile de demult”) și „Und immer leuchtet noch ein Stern“ („Mereu mai strălucește o stea”). În timp ce primul ciclu descrie ororile deportării, al doilea cuprinde poezii care evocă imagini ale trecutului mai fericit, sau care ca mijloc al autoafirmării se centrează pe romantizarea poetică a banalității.

Ciclul al patrulea intitulat „Schauer aus verwehten Tagen“ („Fiori din zile de demult”) cuprinde viziuni ale unor trăiri fantastice, iar în ultimul „Und immer leuchtet noch ein Stern“ („Mereu mai strălucește o stea”) disonanțele se destramă și transpare certitudinea libertății și salvării.

În anul 1970 Alfred Kittner publică cel de-al doilea volum de poezii

în România, intitulat „Flaschenpost” („Mesaj într-o sticlă”). Este inconfundabilă relația strânsă cu tematica și viziunea kafkiană.

Unul dintre ciclurile volumului este intitulat „Raststatt des Todes” („Popasul morții”) și cuprinde poezii din volumul de poezii al lui Kittner „Hungermarsch und Stacheldraht” („Marșul foamei și sârmă ghimpată”) publicat în anul 1956 în România. Unele poezii scrise în lagărele morții din Transnistria sunt categorisite de critici ca fiind reportaje în versuri, însă trebuie de menționat că aceste poezii nu sunt doar acuzaatoare („Moloschna”), ci și o expresie a deschiderii pentru farmecul lumii („Lied im Klee” / „Cântec în câmpul de trifoi”).

Coordonata etică a liricii lui Kittner este prezentă pregnant în poezia „Heimkehr” („Întoarcerea acasă”) care încheie ciclul și exprimă trăirile interne ale celui greu încercat.

În ciclul „Und immer leuchtet noch ein Stern” („Mereu mai strălucește o stea”) sunt cuprinse poezii dedicate prietenilor: „Regenreise” („Călătorie în ploaie”), o poezie dedicată lui Wolf Aichelburg și „Morgensage” („Legendă de dimineață”), versuri pe care Kittner i le dedică lui Oskar Walter Cisek.

Kittner își consideră poeziile ca pe o moștenire lăsată lumii care va urma și accentuează iar și iar că pentru el poezia reprezintă viața în sine.

Ultimul volum de poezii apărut în România poartă titlul „Die schönsten Gedichte” („Cele mai frumoase poezii”); producția lirică a vieții lui Kittner nu este structurată în cicluri tematice ca în „Flaschenpost” („Mesaj într-o sticlă”), ci în ordine cronologică. Între poeziile care nu se regăsesc în „Flaschenpost” („Mesaj într-o sticlă”) se numără și poezia „Gute Stimme” („Vocea cea bună”) pe care poetul o dedică prietenului pot și promotorului Alfred Margul Sperber. Confruntarea cu rolul artei poetice este tema poeziei „Selbstvorwurf” („Autoreproș”) dedicată lui Georg Drozdowsky și care în „Flaschenpost” („Mesaj într-o sticlă”) se regăsește sub titlul „Vorwurf” („Reproș”).

După propriile-i spuse în ciclul „Raststatt des Todes” („Popasul morții”) Alfred Kittner și-a propus mai puțin îndeplinirea vreunei misiuni artistice, ci mai degrabă conservarea celor trăite și îndurate prin cuvântul liric. Aceasta este o parte a „Flaschenpost” (a „Mesajului într-o sticlă”) care amintește de aspecte întunecate, prea puțin procesate ale trecutului istoric, dar în același timp este o lecție de viață trăită în cele mai dificile circumstanțe prin poezie și limbă.

8.3 Comparație între lirica lui Alfred Kittner la senectute și lirica târzie a lui Rose Ausländer

În anul 1994 la editura Rimbaud din Aachen, Germania apare volumul de poezii „Schattenschrift” („Scrieri din umbră”), o colecție ce cuprinde versuri din lirica timpurie a lui Kittner, dar și poezii din ciclul „Raststatt des Todes” („Popasul morții”), precum și lirică la senectute. Exemple în acest sens sunt poeziile „Ortswechseln” („Schimbare de loc”), „Ich spreche verständliche Worte” („Rostesc cuvine de înțeleș”), „Kafka”, ultima reprezentând un bilanț al anilor de receptare a lui Kafka și de aderare la marii înaintași literari, precum și poezia „Testament”. Această din urmă poezie scrisă în Germania ilustrează trei teme importante care se regăsesc în mare parte din creația lui Alfred Kittner: aderarea la o creație poetică rămasă cânt pentru el („Lied war mein Dank: im Lied nur konnt ich preisen,[...]” / „Cântul mi-a fost recunoștința: în cânt doar puteam prețui, [...], înclinația spre ludic și copilăros în limbă și expresie („Auf Häftlingszügen und auf Frohsinnreisen/Verließ mich nie des Tores Kinderwahn” / „În trenuri de deținuți și în vesele călătorii/nicicând copilărosul delir al nebunului nu m-a părăsit”) precum și referirea la eul mereu marginalizat („Der ich, ein Fremdling, unter Schwelgern lebte, / Blieb stets genügsam, mit Geringstem froh.” / „Trăind străin printre răsfățații vieții, / puținul mi-a ajuns mereu”),

Se observă lipsa oricărei amărăciuni, trăirile sunt reprezentate ca

îmbogățire a experienței de viață.

La rândul său Rose Ausländer arată în poezia „Komm mit” („Hai cu mine”) apărută în volumul „Ich höre das Herz des Oleanders” („Aud inima oleandrului”) că doar imaginația poetică a subiectului, abilitatea sa de a inventa o lume mai bună este cea care continuă să existe în realitate.

În lirica de senectute de lui Kittner centrele tematice sunt suferința trecută, imagini din natură și problematica morții, iar Rose Ausländer își exprimă des convingerea că doar poezia poate remodela realitatea.

8.4 Alfred Kittner în contextul liricii germane din România anilor șazeci: Anemone Latzina și Oskar Pastior

O trecere în revistă a creației lui Alfred Kittner din anii șaptezeci deschide posibilitatea unei comparații cu poeziile a doi poeți contemporani, Anemone Latzina și Oskar Pastior. Sunt evidente diferențe semnificative față de viziunea lui Kittner asupra poeziei. Anemone Latzina de pildă descrie obiectiv în poezia „Einmachglas” („Borcanul de murături”) momente din cotidian, printre altele starea sufletească a poetului care scrie ce este permis.

De fiecare dată imaginea existenței în România comunistă este verbalizată printr-o exprimare aridă; limbajul este minimalist, lipsit de rime și mijloace stilistice.

Este necesară menționarea lui Oskar Pastior, care revenit dintr-un lagăr de muncă rusesc elogiază construirea socialismului. La sfârșitul anilor 1950 se formează un cerc întâi în jurul lui Oskar Pastior, care mai apoi la mijlocul anilor 1960 migrează către revista „Neue Literatur” și redactorul șef al acesteia Dieter Schlesak. Cercul de poeți ființează și este supravegheat de Securitate până în 1968, până la emigrarea lui Pastior .

Oskar Pastior face parte dintre intelectualii deseori întâlniți la ARLUS unde Alfred Kittner le pune la dispoziție cărți.

8.5 Emigrarea în Germania

În anul 1981 Alfred Kittner se folosește de invitația de a participa la Bielefeld în Germania la o întâlnire a traducătorilor și poezilor și nu mai revine în România. După spusele sale acest pas nu este unul dificil pentru Alfred Kittner.

În anul 1994 apare în Germania, la editura Rimbaud volumul „Schattenschrift” („Scrieri din umbră”) la care Alfred Kittner, devenit cetățean german, colaborează fervent, însă nu mai este în viață la data publicării. În mod interesant unele dintre poeziile publicate în volumul „Die schönsten Gedichte” („Cele mai frumoase poezii”) apar în „Schattenschrift” („Scrieri din umbră”) însoțite de o dedicație făcută poezilor de limbă germană bucovineni și din vechiul Regat. Poezia „Morgensage” („Legendă de dimineață”) îi este dedicată lui Oskar Walter Cisek, „Regenreise” („Călătorie în ploaie”) lui Wolf von Aichelburg, „Trotz und Zuversicht” („Poezii despre sfidare și încredere”) cu subtitlul „Den toten Freunden” („Prietenilor morți”) lui David Goldfeld, Siegfried Laufer, Kalman Bodian). Dacă numirea primilor doi poeți de limbă germană menționații mai sus era riscantă în România comunistă din cauza „trecutului nesănătos” al acestora, în Republica Federală Germania nu mai pândește niciun pericol în această privință.

De fapt Alfred Kittner a avut în vedere mereu cultura germană în ansamblul său, la Cernăuți, în România și mai apoi și în Germania federală, însemnând că a căutat neîncetat contactul cu partea pozitivă a civilizației germane.

În capitolele următoare insist asupra contribuției lui Alfred Kittner, în calitate de aparținător de cercul cultural german, la medierea patrimoniului cultural german dar și a celui român. Următoarele capitole explorează activitatea lui Alfred Kittner ca mediator și critic literar.

9. Alfred Kittner – critic și mediator literar

Capitolul 9 se concentrează pe bogata activitate de mediator cultural a lui Alfred Kittner, pe care o ilustrează în baza pozițiilor sale critice independente, a prefețelor și postfețelor, a operelor postume editate, precum și a traducerilor de poezii românești. Materialul divers și vast este structurat în rezumatul acestui capitol pe mai multe subcapitole.

9.1 Prefață la volumul „Am neuen Ufer“ („Pe noul țărm”) de O.W.Cisek

În scurta perioadă de relaxare politică instaurată în România după moartea lui Stalin Oskar Walter Cisek, fost atașat cultural și de presă în Germania, Austria și Cehoslovacia, consilier de presă în Ministerul Propagandei și consul la Berna, publică în anul 1956 volumul de povestiri „Am neuen Ufer” („Pe noul țărm”) la care Alfred Kittner redactează o prefață în care evidențiază poziția specială a autorului printre prozatorii germani din România conferită tocmai de faptul că subiectele literare ale lui Cisek nu provin din viața populației germane, ci din cea a românilor și a altor minorități.

Kittner menționează marginalizarea lui Cisek de către istoriografia șovinistă a Celui de-al Treilea Reich din cauza reprezentării unei lumi multiculturale. Amintind elogiile aduse de importanți scriitori reprezentativi pentru literatura internă a Germaniei precum Thomas Mann, Arnold Zweig, Oskar Loerke și Hermann Hesse, Kittner plasează opera lui Cisek la același nivel cu valoroasa literatură germană mainstream.

9.2 Alfred Kittner: „Bausteine zu einem Dichterbildnis“ („Piese pentru un portret de poet”)

Stabilit din 1940 la București, poetul și promotorul a numeroși poeți evrei de limbă germană din Bucovina reușește să evite deportarea

grație ajutorului lui Ion Pillat, Eugen Lovinescu și Oskar Walter Cisek și își desfășoară aici activitatea de poet și mediator literar. În amintirea prietenului său mort în 1967, Alfred Kittner redactează un necrolog care apare în revista „Neue Literatur” în anul morții lui Alfred Margul-Sperber. Subliniez în continuare câteva dintre observațiile lui Alfred Kittner referitoare la activitatea lui Sperber. Astfel autorul necrologului îl compară pe prietenul său cu personajul principal al unui cântec-ghicitoare german din secolul al XII-lea, Meister trougemund, care atunci când este întrebat știe să răspundă pertinent.

Poetul formator Alfred Kittner vede la Sperber o înrudire cu Klingsor, poetul și maestrul din romanul lui Novalis „Heinrich von Ofterdingen” și cu vrăjitorul Klingsor din opera „Parsifal” a lui Richard Wagner, fiind însă tributar și unui stil de viață sub semnul lui Baal, epicurian. Astfel imagina lui Sperber capătă trăsături mitice.

Pentru a trece în revistă dezvoltarea literară a lui Alfred Margul-Sperber, Kittner se apleacă asupra parcursului literar-biografic al acestuia menționând influența expresionistă a lui Ludwig Rubiner și Kasimir Edschmid, volumul de lirică „Der Weltfreund” („Prieten cu lumea”) al lui Franz Werfel, fără a omite însă și influența lui Stefan George și Karl Kraus.

Deosebit de importantă este și citarea creației poetice a lui Sperber invocată în prefața la volumul acestuia de poezii „Gleichnisse einer Landschaft” („Alegoriile unui peisaj”) apărut în editare proprie, Kittner exprimând-și astfel ancorarea în tradiție.

Necrologul redactat de Kittner se referă la toate aspectele creației lui Sperber: la interesul acestuia pentru poezia populară română pe care o traduce, la traducerile din Cummings, G. Elliot, Serghei Esenin, Mihai Eminescu și Tudor Arghezi, la aderarea acestuia la ideile umaniste ale lui Lessing, Moses Mendelssohn și Wilhelm Humboldt. Portretul lui Sperber creionat de Kittner este întregit prin scoaterea în evidență a

condamnării teoriei rasiale de către Sperber și menționarea titlurilor ambelor poezii.

9.3 „Das verzauberte Wort“ („Cuvântul fermecat”) – creația poetică postumă a lui Alfred Margul-Sperber în îngrijirea lui Alfred Kittner

În anul 1969, la doi ani după moartea lui Alfred Margul-Sperber, prietenul său cel mai apropiat din București, Alfred Kittner editează creația poetică postumă a acestuia, desigur citând „Ars Poetica” a lui Sperber care apare ca introducere a volumului.

După menționarea influențelor literare ale lui Sperber, Kittner relatează despre eforturile depuse pentru realizarea volumului de creație postumă: astfel el a inclus în colecția de față cam jumătate dintre poeziile timpurii ale poetului care nu au făcut parte din volumele de poezii anterioare și au fost găsite de editor într-un caiet cu coperti cartonate negre intitulat „Übungen in Versen” („Exerciții în versuri”). Pentru a păstra caracterul preponderent biografic al cărții, Kittner a inclus însă, conform propriilor sale spuse, toate poeziile din ciclul „Elf große Psalmen” („Unsprezece mari psalmi”), și datorită coerenței mai mari a ciclurilor. De asemenea editorul, după propriile-i spuse, a adus împreună două cicluri de poezii sub titlul „Zwischenspiel” („Intermezzo”) pe care le-a găsit scrise de mâna lui Sperber în șapte caiete școlare în mai multe versiuni, dintre care a dat-o la tipar pe ultima, ghidându-se după data înscrisă sub poezia olografă. Această parte a volumului este însă mai mică, deoarece majoritatea poeziilor găsite în caietele menționate fuseseră deja incluse în volumele „Gleichnisse der Landschaft”(„Alegoriile unui peisaj”)și „Geheimnis und Verzicht” („Taină și renunțare”) în anii 1934 și respectiv 1939.

Din rapoarte semnificative sub aspect istoric literar reiese explicit temeinicia cu care Alfred Kittner a triat materialul în vederea promovării creațiilor încă necunoscute ale prietenului său poet. Lipsit de orice

invidie editorul scoate în evidență succesele repurtate de poeziile publicate în timpul vieții lui Sperber, menționând nume precum Josef Weinheber, Max Rychner, Ernst Schönwiese. Poeziile din ultimii ani de viață care nu mai sunt cuprinse în volumul „Aus der Vorgeschichte” („Din istorie”) din cadrul ciclului „Der Übergang” („Tranziția”) apărut în timpul vieții lui Sperber, au putut fi publicate, potrivit lui Kittner, în revista „Neue Literatur” și reprezintă conținutul ultimului volum postum intitulat „Erfüllung” („Împlinire”).

9.4 Postfață la volumul „Gedichte. Eine Auswahl” („Poezii. Opere alese”) de Oskar Walter Cisek

Ancorarea lui Alfred Kittner în scena literară de limbă germană din București reiese și din postfața redactată în 1972 la volumul de poezii al lui Oskar Walter Cisek apărut în același an. Pătrunzător și sensibil autorul postfeței subliniază caracteristicile care deosebesc creația lirică a lui Cisek de epica lui.

Potrivit autorului postfeței poeziile sunt greu de încadrat în situația generală a liricii anilor treizeci la vremea apariției volumului „Die andere Stimme” („Cealaltă voce”) la editura lui Wolfgang Jess din Dresda, din care motiv nu ar fi avut un ecou deosebit. Deoarece expresionismul ar fi fost deja răsuflat, Cisek ar fi ales un drum cu totul diferit decât reprezentanții Noii Obiectivități și ai Realismului Magic care au scris lirică urbană temporală și respectiv lirică naturalistă îmbogățită cu elemente mitologice. Dintre cei pe care Cisek nu i-a urmat Kittner îi numește pe Viktor Wittner, Erich Kästner, respectiv Oskar Loerke, Elisabeth Langgässer și Peter Huchel, apreciind lirica acestuia ca fiind asemănătoare cu opera lui Andre Breton și creațiile Școlii suprarealiste de la Paris. Alfred Kittner amintește de tradiția literară germană care l-a influențat pe Cisek și îi menționează pe Rainer Maria Rilke, Trakl și Georg Heym. Autorul postfeței îi susține afirmațiile cu exemple, comparând

câte o strofă din poezii de Heym și Cisek și evidențiind propriul univers al trăirilor cisekiene.

Alfred Kittner subliniază că volumul de față nu cuprinde doar cele mai bune poezii ale volumului „Die andere Stimme” („Cealaltă voce”), ci și o selecție din creația la tinerețe și la senectute a lui Cisek, cea din urmă însoțită de trimiteri la înrudirea cu opera lui Hugo von Hoffmannsthal și Hans Carossa; astfel se atrage atenția asupra poziționării la același nivel cu literatura internă a Germaniei.

Postfața oferă astfel posibilitatea cunoașterii operei lirice a lui Oskar Walter Cisek care în timpul vieții acestuia a rămas pe nedrept în conul de umbră al operei sale epice mult mai voluminoase.

9.5 „Alfred Margul Sperber. Der Mensch und das Werk.“ („Alfred Margul-Sperber. Omul și opera”) Postfață de Alfred Kittner la volumul de poezii „Geheimnis und Verzicht“ („Taină și renunțare”)

În anul 1975 Alfred Kittner publică o selecție din opera lirică a lui Alfred Margul-Sperber, la care redactează și postfață deosebit de detaliată și profundă, căutând „să familiarizeze un public de cititori mai deschiși cu lumea poeziei lui Sperber și să înlocuiască selecțiile epuizate cu una mai cuprinzătoare.”

Ca și atâtea alte comentarii ale lui Kittner referitoare la poezii evrei de limbă germană din Bucovina, și această postfață se constituie într-o contribuție valoroasă la istoria literaturii germane.

După enumerarea celor mai importanți reprezentanți a literaturii de limbă germană din Bucovina, Alfred Kittner prezintă extraordinara contribuție a lui Alfred Margul-Sperber la poezia de limbă germană din secolul XX.

Date biografice detaliate sunt corelate cu texte literare din reviste precum „Feldzeitung”, „Der Bukowiner Provinzbote” și Czernowitzer Morgenblatt”, Klingsor”.

Este evidențiată contribuția lui Sperber la promovarea unor importanți poeți bucovineni precum Rose Ausländer, Moses Rosenkranz, David Goldfeld, Robert Flinker, dar și prietenia lui cu literați ardeleni cum ar fi Harald Krasser, Hermann Roth și Heinrich Zillich, precum și cu Erwin Wittstock și Wolf von Aichelburg, astfel cititorului fiindu-i prezentată personalitatea Sperber deschisă schimbului cultural. Faptul că poezia lui Alfred Margul-Sperber este de poziționat la același nivel cu cea internă a Germaniei este subliniat indirect de către Kittner prin citarea cuvintelor rostite de Moses Rosenkranz cu ocazia unei lecturi din Sperber de la București în 1946, unde acesta enumeră scrisorile lui Thomas Mann, Hermann Hesse, Knut Hamsun, Stefan Zweig, T.S. Eliot și ale altora care sosesc la Burdujeni unde Sperber lucrează ca și corespondent de limbă străină într-o fabrică de carene și mezeluri afumate.

Alfred Kittner abordează concret evoluția lui Sperber și subliniază că spre deosebire de alți poeți germani acesta s-a familiarizat mai devreme cu începuturile poeziei post-expresioniste, fiind așadar foarte de timpuriu deschis modernismului. Rolul de deschizător de drum al lui Sperber este evidențiat prin citarea lui Max Rychner care arată că poetul evreu de limbă germană l-a tradus excelent pe George Eliot, cu mult timp înainte de recunoașterea importanței acestuia.

Postfața cuprinde și câteva observații importante referitoare la demascarea de către Sperber a planurilor de război ale lui Hitler. Astfel Kittner amintește de publicarea poeziei „Der Fackelläufer“ („Alergătorul cu torță”) care a declanșat o persecuție revoltătoare împotriva poetului.

Editorul volumului se referă în continuare la o realizare deosebit de importantă a lui Alfred Margul-Sperber, anume strângerea de material pentru o antologie a liricii bucovinene, a cărei publicare a eșuat în urma ajungerii la putere a lui Hitler. În acest sens o importanță deosebită revine corespondenței lui Sperber cu poeți bucovineni care

trăiau de mai mult timp în capitala Austriei. Desigur este evidențiată și contribuția hotărâtoare a lui Sperber la promovarea celui mai mare poet german postbelic, Paul Celan.

În această postfață deschizătoare de perspective noi este revizuită imaginea unilaterală a lui Sperber astfel cum acesta este prezentată în manualele școlare și de către unii critici germani.

9.6 Critică literară omagială de Alfred Kittner publicată în „Neue Literatur“

După 1945, anul sosirii sale la București venind din Bucovina de Nord, Alfred Kittner desfășoară în capitală o bogată activitate de mediator literar, care include nu doar poeți evrei de limbă germană valoroși dar mai puțini cunoscuți din patria sa pierdută, ci și după cum am arătat deja în cazul lui Oskar Walter Cisek și poeți, scriitori și artiști de limbă germană din România. Un bun cunoscător a literaturii de limbă germană din Transilvania și din Banat, Alfred Kittner caută să ancoreze creațiile acestora în conștiința posterității.

Omagierile unor scriitori reprezentanți ai literaturii străine sunt de asemenea exemple ale activității sale neobosite de mediator literar.

Astfel la cinci ani de la moartea poetului ardelean Waldemar Bernhardt în anul 1973 Kittner oferă o trecere în revistă elocventă a operei acestuia, subliniind aprecierea de care s-a bucurat poetul din partea lui Adolf Meschendörfer. Menționarea faptului că Waldemar Bernhardt a recitat pentru Joachim Ringelnatz, Stefan George și Thomas Mann urmărește să arate că poezia lui Bernhardt nu este inferioară celei interne din Germania. O poezie atașată oferă o privire asupra stilului scuril, ironic și totodată ilustrativ al lui Waldemar Bernhardt, iar poezia de asemenea atașată a lui Ringelnatz ilustrează tocmai asemănările de limbaj și atitudine ale celor doi poeți.

Literatura română este reprezentată prin Emil Botta, pe al cărui artă

teatrală Kittner o vede strâns legată de creația sa poetică. Kittner vede în Botta un reprezentant al poeziei negre, al cărui lirică îmbină elemente mitice, ludice și legendare și este marcată de influențe kafkiene. Aceasta are în viziunea lui Kittner marele merit de a nu părea epigonică după lirica devenită europeană a lui Tudor Arghezi, George Bacovia, Lucian Blaga, Alexandru Philippide și Vasile Voiculescu. În încheiere omagiul este întregit cu o poezie semnată de Emil Botta.

Alfred Kittner semnează în revista „Neue Literatur” și un articol omagial dedicat poetului francez Marie-Rene Alexis Saint Leger, cunoscut sub pseudonimul Saint John Perse. Trecerea în revistă a vieții bogate în evenimente a acestei personalități poetice premiate Nobel sugerează impactul internațional al poeziei sale, confirmat prin traducerile în limbile germană, suedeză, engleză, italiană și română.

Deschiderea lui Kittner către tot ce înseamnă poezie valoroasă este ilustrată și prin elogiul adus poetului și publicistului român Iordan Chimet, pe ale cărui calități umane le subliniază.

În onoarea prietenului Immanuel Weißglas mort în 1979 apare în același an în revista „Neue Literatur” un articol omagial în care Kittner după spicuirea dintre datele semnificative din viața acestuia menționează volumul de poezii „Kariera am Bug” („Cariera de pe Bug”) apărut în 1947, cel de-al doilea volum de poezii apărut după mulți ani, precum și bogata activitate de traducător a acestuia și relațiile sale strânse cu poeți și scriitori români.

Personalitatea lui Alexandru Philippide îi este bine-cunoscută lui Alfred Kittner. Autorul articolului dedicat lui Philippide evidențiază relațiile personale strânse ale acestuia cu poeți contemporani români și germani, dar și activitatea de mediator literar prin traducerile din poezia germană (Goethe, Schiller, Heine ș.a.) și eseurile despre Thomas Mann, Kleist, Brentano, Eichendorff. Portretul premiantului Herder oferit de Kittner este întregit prin menționarea unor studii realizate de Philippide

despre poezia română.

Textele omagiale din continuare se referă la foști compatrioți ai lui Alfred Kittner a căror creație autorul articolelor dorește să o facă cunoscută cititorului de limbă germană din România. Îl menționez pe Iona Gruber, un bucovinean stabilit la Kiev după Cel de-al Doilea Război Mondial la al cărui volum de poezii „Gärten” („Grădini”) Kittner face referire, scoțând în evidență și traducerea acestuia din poezia ucraineană. Drept exemple ale importante activități de mediator literar Kittner amintește poezia „Hoffnung” („Speranța”) de Lesja Ukrainka (1971), „Ukrainische Sprichwörter und Redensarten” („Proverbe și expresii ucrainene”) (1978), „Ukrainische Volksmärchen” („Basmă populare ucrainene”) (1977).

9.7 Introducere de Alfred Kittner la volumul de poezii „Die schönsten Gedichte” („Cele mai frumoase poezii”) de Irene Mokka

Prefața detaliată la volumul de poezii „Die schönsten Gedichte” („Cele mai frumoase poezii”) apărut în 1977 descrie starea sufletească și viziunea artistică a poetei bănățene Irene Mokka, vizibil diferită față de uzanțele literare din România acelor ani. Autorul prefetei interpretează elementele ermetice din poeziile Irenei Mokka drept efortul de a da glas inimaginabilului, chiar dacă în ultimele sale poezii potrivit lui Kittner afirmația poetică este limpede de recunoscut.

Alfred Kittner identifică două teme în lirica Irenei Mokka: lupta pentru liniște prin distanțarea de superficialitatea unei vieți tot mai impersonale și neîncrederea în limbă ca mijloc de a se face înțeleasă.

9.8 Convorbirile lui Alfred Kittner în „Karpatenrundschau”, în „Neuer Weg”, în „Neue Literatur” și în revista „Sinn und Form”. Mărturisiri ale apartenenței la limba și literatura germană

Conversațiile cu Alfred Kittner publicate în ziarele și revistele de

limbă germană din România ilustrează viziunea sa despre poezie și literatură în general și oferă o privire asupra activității sale de colecționar și mediator literar din propria-i perspectivă. De menționat în acest sens este conversația cu Emmerich Reichrath publicată în ziarul „Neuer Weg” în 1970 despre o publicarea pregătită de Kittner a unei antologii care urma să ofere imaginea completă a liricii de limbă germană din România de la începuturi până în prezent. Se insistă asupra punctului de vedere istoric și estetic care a stat la baza colecției în care ar fi incluși și poeți români care au scris în limba germană.

Într-o altă conversație cu Franz Heinz Kittner se referă la antologia în limba germană a liricii române, deoarece potrivit lui Kittner literatura română nu ar fi suficient de cunoscută cititorilor de limbă germană din țară și străinătate. Volumul este structurat după criteriile tematice și cronologice.

Revista „Karpatenrundschau” publică în 1971 o conversație interesantă în care Alfred Kittner își expune viziunea despre fundamentele creației poetice de calitate: contextul intern al propriilor trăiri, distanțarea de care prin trăirile formatoare reprezentând un real pericol. Cu privire la antologia în lucru Kittner atrage atenția că aceasta va include și poeți necunoscuți. Cronologia ar fi elementul structural principal al lucrării, care fi „mai interesantă decât criminalistică.”

O imagine a omului Alfred Kittner este furnizată de redactorul cultural Horst Schuller-Anger într-o conversație ocazionată de o vizită acasă la Kittner, unde este impresionat de biblioteca de proporții a bucovineanului, dar și de amintirile literare și profesionale ale gazdei sale, depănate binevoitor de acesta. Interesantă este remarca despre influența lui Tudor Arghezi și a lui Ion Pillat asupra lui Paul Celan și a lui Immanuel Weißglas, precum și despre influența creației populare române asupra lui Sperber.

De menționat este și articolul „Neuerschlossene Quelle unserer

Literatur. Alfred Kittner über Sperbers Nachlass“ („O nouă sursă a literaturii noastre. Alfred Kittner vorbește despre opera postumă a lui Sperber“) publicat în revista „Karpatenrundschau“ în 1975, în care Kittner arată că importanța deosebită a acestei valoroase opere postume constă nu doar într-o mai bună cunoaștere a creației lui Sperber, ci și din ocazia de a aprofunda contextul literar german din România între 1920 și 1965.

Faptul că Alfred Kittner nu se dă înapoi de la criticare constructivă este demonstrat de poziția pe care a formulat-o cu privire la revista „Neue Literatur“ a Asociației scriitorilor de limbă germană din România, care potrivit lui Kittner ar suferi de anumite deficiențe. Una dintre acestea ar fi neglijarea unor valori confirmate în favoarea tendințelor răsunătoare ale zilei, cu toate că acest experiment de înalt nivel artistic ar pute fi integrat în mod justificat în fluxul tradiției poetice.

De menționat este de asemenea și o conversație cu Gerhardt Csejka publicată în revista „Neue Literatur“ în care Alfred Kittner numește cele mai importante experiențe literare care i-au determinat existența artistică, dar descrie și atmosfera culturală a orașului său natal.

9.9 Necrolog pentru literatura de limbă germană din România – Descoperirea târzie a unui peisaj literar

Și la o vârstă avansată Alfred Kittner rămâne fidel rădăcinilor sale și caută în continuare să aducă aproape istoria și literatura provinciei sale natale contemporanilor săi. Cu ocazia Forumului literar de la Marburg din anul 1989 unde printr-un „necrolog“ se aduce în discuția „moartea“ literaturii de limbă germană din România, Alfred Kittner oferă în lucrarea sa o perspectivă asupra literaturii de limbă germană din Bucovina. În volumul Nachruf auf die rumäniendeutsche Literatur“ („Necrolog al literaturii germane din România“) publicat de Wilhelm Hitzeroh în 1990 „Kittner se referă la câteva puncte esențiale ale

scrierilor din patria sa. Având în vedere că prin publicarea operelor lor din acea regiune au devenit foarte cunoscuți poeți ca Paul Celan sau Rose Ausländer, că romancierul Gregor von Rezzori a reputat succes după succes, Kittner argumentează că Bucovina nu poate fi considerată o „terra incognita“.

Alfred Kittner creionează schița înfloritoarei literaturi de limbă germană din Bucovina plecând de la Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe și îi menționează pe Rose Ausländer, Paul Celan, Immanuel Weißglas și Alfred Margul-Sperber.

9.10 Alfred Kittner ca traducător

Bogata activitate de mediator literar a lui Alfred Kittner include și traducerile în limba germană a unor importanți poeți români, dintre care în lucrarea mea mă rezum la menționarea lui Octavian Goga, Tudor Arghezi, Camil Balthazar, Gellu Naum și Ana Blandiana.

Studiind poezia „Oltul“ de Octavian Goga se remarcă excelenta transpunere a arhaismelor române în limba germană realizată de Kittner și Weißglas.

Tonul festiv care răsună din poezia lui Goga, precum și rima și ritmul acesteia se păstrează cu strictețe în versiunea germană.

Atmosfera elegiacă a poeziei „Plugarii“ este menținută de Kittner în traducerea sa în limba germană prin cuvinte provenite din vocabularul durerii, dar și prin construcția fiecărei strofe formate din nouă versuri, tocmai pentru a sugera persistența durerii pe tărâmul românesc.

La un an după moartea lui Tudor Arghezi poezia acestuia „Morții“ apare în traducerea lui Alfred Kittner, care nu doar păstrează structura versiunii originale, ci redă cu fidelitate atât conținutul cât și atmosfera acesteia. Oscilarea între cele lumești și cele spirituale dominantă în poezia lui Arghezi se regăsește limpede și la Alfred Kittner. Este impresionant cât de fidel traducerea în limba germană păstrează rima

împerecheată aversiunii românești și folosește cuvinte din lexicul religios-spiritual.

9.11 „Versunkene Dichtung der Bukowina” („Poezie pierdută din Bucovina”) – roadele activității de culegător a lui Alfred Kittner

Antologia „Versunkene Dichtung der Bukowina” („Poezie pierdută din Bucovina”) apărută în 1994 la editura Fink din München editată de Amy Collin și Alfred Kittner este o antologie structurată cronologic a liricii de limbă germană din Bucovina care cuprinde poezii a 80 de autori, incluzând poeți germani și evrei, dar și români și ruteni, și care se întinde până la creația lui Paul Celan, cel mai de seamă reprezentant al poeziei germane bucovinene. Menționez cu titlul de exemplu următoarele nume asupra cărora mă aplec mai în detaliu în lucrarea mea: Stefan Daniel Wilhelm Hubel, țăran din regiunea Pfalz, prezent cu o primă mărturie lirică („Im kriegerischen Klage-ton“ / „Tânguire războinică”), Ernst Rudolf Neubauer, editorul primei reviste de limbă germană a țării, Moritz Amster, Ludwig Adolf Stauffe-Simiginovicz, un adevărat talent lingvistic autor de poezii în limbile germană, română și ucraineană, Osyp Jurij Fedkowicz, rutean, cu prime poezii în limba germană. Sunt prezente poezii scrise chiar și în dialectul șvabilor bucovineni. Alte nume importante sunt: Kamillo Lauer, Isaac Schreyer, Iancu Lupul, Heinrich Kipper, Victor Winkler, Joseph Kalmer, desigur Alfred-Margul-Sperber, Georg Drozdowski, Kubi Wohl, Rose Ausländer, Immanuel Weißglas, Alfred Kittner.

10. Corespondența lui Alfred Kittner

Studiul personalității lui Alfred Kittner în întreaga sa dimensiune necesită și discutarea corespondenței sale cu poeți importanți ai vremii. Corespondența oferă o perspectivă asupra atmosferei culturale din Cernăuți și București, dar mai ales asupra vieții lui Kittner și ilustrează eforturile sale neobosite de a face cunoscute în lumea întreagă operele compatrioților lui bucovineni, dar și literatură de limbă română și germană din București, Transilvania și Banat. Astfel teza abordează în această secțiune structurată de asemenea în subcapitole corespondența cu compatriotul Alfred Margul-Sperber, cu Rose Ausländer, Wulf Kirsten, Kurt Ochwadt, Ernst Schönwiese, Harald Krasser, Erwin Wittstock, Horst Weber și alte personalități. Se insistă și asupra unor descoperiri interesante pe care le-am făcut la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România.

Renunț în acest rezumat la o structurare divizată, având în vedere numeroase caracteristici comune ale corespondenței cu personalități literare.

Scrisorile către Alfred Margul-Sperber ilustrează efortul lui Kittner de a compila o antologie a poeziei de limbă germană din Bucovina, el solicitându-i lui Sperber să-i abordeze pe talentații bucovineni care trăiau la Viena. Trimiterea la antologia „Herz der Heimat” („Inima patriei”) apărută în Transilvania ale cărei poezii însă, fiind lipsite de trăiri interne autentice nu îl impresionează pe Kittner, solicitarea adresată lui Sperber de a trimite poezii adecvate pentru ediția de Crăciun a ziarului „Czernowitzer Tagblatt”, menționarea cărților nou apărute ale lui Itzig Manger sunt doar câteva exemple ale unor intense schimburi intelectuale, regăsit de asemenea și în corespondența cu Rose Ausländer. În numeroase scrisori poeta stabilită la Düsseldorf își exprimă dorința ca Alfred Kittner să-i comenteze poeziile în reviste de limbă

germană din România și să inițieze traduceri adecvate ale acestora în limba română. Grație eforturilor lui Kittner câteva dintre poeziile ei apar și sunt și comentate în revista „Neue Literatur”. De asemenea, prin intermediul lui Weißglas și Rosenkranz Kittner o ține la curent pe fosta sa compatriotă despre propria lui activitate de mediator literar, despre articolele sale despre Sperber din revista „Karpatenrundschau”, menționând și activitatea sa de editor al operei postume a poetei bănățene Irene Mokka.

Rețeaua literară a lui Alfred Kittner se întinde până în fosta RDG, unde are o corespondență intensă cu Wulf Kirsten pe care îl informează despre poeți și scriitori de limbă germană importanți din România (Oskar Walter Cisek, Erwin Wittstock, Dieter Roth, Hans Liebhardt, Franz Hodjak, Franz Storch.) Preocuparea lui Kittner de a promova poezia evreiască de limbă germană din Bucovina în spațiul germanofon principal din Germania este evidentă în scrisorile sale prin trimiterile la mulțumirile formulate de Moses Rosenkranz pentru aprecierea pozitivă de către Kirsten a volumului de poezii „Nobiskrug” („Hanul Nobiskrug”) de Immanuel Weißglas, prin menționarea lui Alfred Margul-Sperber ale cărui „Ausgewählte Gedichte” („Poezii alese”) i le trimite prietenului german alături de propriile sale creații.

Correspondența lui Alfred Kittner cu scriitorul, editorul și traducătorul vest-german Curd Ochwadt reprezintă de asemenea o intensivă împărtășire de idei, cu referire pronunțată la Bucovina: Kittner menționează în această corespondență poeziile de tinerețe ale lui Paul Celan, pe care le-a trimis în Germania pentru a fi incluse în ediții didactice ale unor cercetători literari vest-germani (Beda Allemann, Hans Dieter Schäfer), de asemenea poezia de inspirație mitică a lui Immanuel Weißglas precum și postfața sa la selecția cuprinzătoare din opera lirică a lui Alfred Margul-Sperber. Volumul „Schönste Gedichte” („Cele mai frumoase poezii”) de Kittner precum și volumul „Nobiskrug” („Hanul

Nobiskrug”) de Immanuel Weißglas, numere din revista „Neue Literatur” sunt doar câteva dintre trimerile de cărți către Curd Ochwadt care ilustrează efortul lui Kittner de a disemina poezia atât de dragă lui.

Nu mai puțin interesantă este corespondența lui Alfred Kittner cu Ernst Schönwiese, mediatorul și coordonatorul vieții literare austriece la sfârșitul Primei Republici și până la începutul celei de-a doua, editorul revistei de literatură „Das Silberboot”, care - în urma unei scrisori către Alfred Margul-Sperber în care îi solicită traducerea acestuia din T.S. Eliot, R. Frost, Valery și Esenin precum și unele lucrări ale „protejaților” lui - primește câteva poezii de-ale lui Kittner. Urmează o corespondență fructuoasă care se întinde pe mai mulți ani, în cadrul căreia Alfred Kittner îi trimite lui Ernst Schönwiese numeroase poezii din colecția sa „Hungermarsch und Stacheldraht” („Marșul foamei și sârmă ghimpată”), dar îi și atrage atenția editorului asupra unor importante personalități literare date uitării, în acest sens doar câteva exemple fiind Moritz Seeler, creatorul teatrului „Junge Bühne” („Scena tânără”), Walter Benjamin care a publicat un important eseu de Kafka în anul 1935 în revista „Jüdische Rundschau”.

O evidențiere deosebită merită corespondența lui Kittner cu poeți și scriitori de limbă germană din Transilvania, preocuparea lui cunoscută fiind publicarea unei antologii de poezie germană de la începuturile sale până în prezent. Contactele lui sunt multiple: îi scrie lui Emil Bruckner, ulterior inițiatorul „Deutsche Büchergilde Rumänien”(„Breasla cărții germane din România”) pentru a obține în urma trierii revistei „Kirchliche Blätter”, mai multe informații și materiale despre uitatul preot de țară Hugo Schneider, interesantă fiind însă și încurajarea adresată lui Bruckner de a relua scrierea de poezii la o vârstă înaintată.

Schimbul de scrisori cu literatul Harald Krasser oferă o perspectivă asupra eforturilor lui Alfred Kittner de a publica o antologie în limba germană a poeziei românești, a cărei predecesoare „Herzschlag der

Erde" („Pulsul pământului”) editată în 1942 de Harald Krassed și Dieter Roth îi servește drept sursă. Krasser comentează de exemplu traducerea lui Blaga și oferă indicații exacte.

Harald Krasser este un interlocutor potrivit și pentru un alt proiect de-al lui Kittner, anume publicarea unei antologii a poeziei germane din România. Sunt numite colecții anterioare care ar putea servi drept surse valoroase, dar și menționate nume uitate precum Egon Hajek, Hans Wühr, Trude Geißler-Nussbächer ș.a.

O referință bibliografică ce regretabil nu mi-a rămas în memorie m-a condus către o descoperire valoroasă la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, unde poate fi studiată o parte din arhiva Kittner care a fost dusă acolo după 1990. Printre altele pot fi consultate scrisorile primite de Kittner din multe părți ale lumii: Wulf Kirsten, Edith Silbermann, Hans Mokka, Joachim Wittstock, Rafael Goldner, Helga Abret Erich Beck, Horst Fassel sunt doar câteva exemple în acest sens.

Wulf Kirsten vede în Kittner o instanță care ar putea aduce la lumina zile întreaga cultură cernăuțeană, iar trimiterile de cărți pe ruta București - Weimar - București sunt practic interminabile; Edith Silbermann îl ține la curent pe prietenul său cernăuțean despre evenimentele culturale interesante din Germania, nelipsind nici criticile aduse vieții culturale apusene.

Faptul că Alfred Kittner este considerat ca fiind cea mai importantă instanță promotoare a poeziei evreiești de limbă germană din Bucovina în străinătatea germanofonă este demonstrat și prin scrisoarea lui Ernst Joseph Lauscher, un tânăr regizor și scenarist vienez care lucrând la portretul cinematografic al lui Robert Flinder solicită date despre acesta. Alfred Kittner răspunde printr-o scrisoare lungă de zece pagini în care relatează despre viața culturală din Cernăuți și descrie evoluția și creația lui Flinder. Despre aprecierea deosebită de care s-a bucurat la Lauscher acest răspuns amănunțit am putu afla dintr-o scurtă corespondență cu

regizorul azi aflat la o vârstă înaintată.

Correspondența intensă dintre Alfred Kittner și scriitorul Friedrich Tabak din Cernăuți ilustrează puternica legătură emoțională pe care poetul stabilit la București o păstrează în pofida trecerii unui mare număr de ani de când și-a părăsit orașul natal. Astfel Kittner îndeplinește dorința insistentă a compatriotului său Friedrich Tabak și îi trimite un articol semnat de Sperber despre K.E. Franzos.

Mărturie pentru recunoașterea și aprecierea ca mediator literar de care se bucură Alfred Kittner și în cercurile academice vest-germane stă scrisoarea pe care acesta o primește de la profesorul Gerhart Baumann de la Albert-Ludwigs-Universität din Freiburg, în care, după ce se interesează de sănătatea poetului evreu de limbă germană Immanuel Weißglas Baumann își exprimă speranța de a-l revedea pe Kittner curând la Freiburg, sau scrisoarea profesorului Paul Hoffmann de la Departamentul de germană al Universității din Tübingen, care îl informează pe Kittner despre demersul său de a publica un mic volum cu poezii alese de Moses Rosenkranz. Scrisoarea din partea prof.dr. Armin Paul Frank de la Departamentul de engleză al Georg-August-Universität din Göttingen ajunge la Kittner prin intermediul redactorului-șef al ziarului „Neuer Weg”. În aceasta se solicită un exemplar din volumul „Weltstimmen” („Vocile lumii”) editat de Sperber pentru un studiu comparativ al traducerilor în limba germană ale poeziilor lui T.S. Eliot.

11. Receptarea lui Alfred Kittner

În baza activității de poet și de mediator literar al lui Alfred Kittner prezentată în capitolele anterioare reiese necesitatea analizării felului în care era receptat în România și în străinătatea germanofonă. Astfel în diferitele subcapitole este interpretată receptarea volumelor sale de poezii din prefețe și postfețe și de asemenea se analizează și câteva comentarii elogioase din ziare și reviste din România și din străinătate. Iată o scurtă trecere în revistă.

În suplimentul de sfârșit de săptămână al ziarului „Neuer Weg” Oskar Walter Cisek laudă simplitatea construcției micului volum de poezii „Gedichte von Trotz und Zuversicht” („Poezii despre sfidare și încredere”) precum și strânsa legătură între forma și conținutul acestuia. Faptul că omniprezența vieții este evidențiată în pofida circumstanțelor potrivnice este elogiât și de Alfred-Margul-Sperber în prefața la volumul de poezii „Hungermarsch und Stacheldraht” („Marșul foamei și sârmă ghimpată”), care compară atitudinea curajoasă a lui Kittner cu cea a lui Karl Kraus care a evitat confruntarea cu fascismul lui Hitler, sau cea a lui Franz Werfel care a trecut în misticism, menționând-o și pe aceea a lui Kurt Tucholsky, Ernst Toller și Stefan Zweig care s-au sinucis.

Postfața lui Wolf Aichelburg la „Flaschenpost” („Mesaj într-o sticlă”) evidențiază prin poeziile citate valoarea morală, fidelitatea față de tradiție și mai ales autenticitatea emoțională a lui Kittner, supusă unei conștiințe artistice stricte și unei culturi fără egal.

Aceleași caracteristici ale poeziilor lui Kittner din „Flaschenpost” („Mesaj într-o sticlă”) sunt evidențiate și de către Emmerich Reichrath în articolul „Ein Außenseiter aus innerer Notwendigkeit” („Un marginalizat din necesitate interioară”) apărut în 1971 în „Neue Literatur”, cu accent mai ales pe trăirile ogindite în lirică, pe asemănările cu poezia romantică în baza unor contexte și motive asemănătoare.

Într-un alt comentariu publicat de această dată la volumul

„Gedichte” („Poezii”) publicat în 1973 Reichrath relevă diferențele față de Wolf Aichelburg în redarea fenomenelor naturale care au caracter simbolic și față de Immanuel Weißglas privitor la ilustrarea experiențelor din deportare care ar dobândi caracter mitic.

În 1971 Gerhardt Csejka publică în revista Uniunii Artiștilor din România articolul „Die Einsamkeit des Wolkenreiters” („Singurătatea călărețului norilor”), în care evidențiază și exemplifică asemănările descrierilor de fenomene naturale de către poeții evrei de limbă germană din Bucovina în baza unui spațiu spiritual comun.

Dintre cei mai importanți recenzori ai lui Alfred Kittner face parte desigur literatul Peter Motzan, care în articolul „Die Wege führen kreuz und quer” („Drumurile merg în toate direcțiile”) relevă imensa cultură a lui Kittner care se contopește cu trăirile lui personale într-o poezie de cele mai multe ori de formă impecabilă. Drept exemple sunt numite poezii cu influențe expresioniste, Art Nouveau, cu viziuni mitice.

Un alt articol cuprinzător apărut în 1976 în revista „Neue Literatur” oferă o trecere în revistă a poeziei lui Alfred Kittner, evidențiind contopirea trăirilor cu elementele de formă, fără nuanțe de epigonism. Analiza stilistică a „Kaspar-Hauser-Lied” („Poemul Kaspar Hauser”) relevă elemente interesante precum legătura dintre imaginile sonore și vizuale care fac tangibilă atitudinea lui Kaspar Hauser, de asemenea legătura dintre concret și abstract, densitatea limbajului, capacitatea de construcție poetică ce se apropie de cea a lui Else Lasker-Schüler. Astfel Alfred Kittner este raportat la literatura internă a Germaniei și reprezentat ca egal al reprezentanților acesteia. Volumul „Hungermarsch und Stacheldraht” („Marșul foamei și sârmă ghimpată”) este numit de Peter Motzan ca fiind cel mai bun volum de lirică de limbă germană din România anilor cincizeci.

Receptarea poeziei lui Alfred Kittner se regăsește și în articole de ziar din Elveția și Germania federală. Astfel în 1939 ziarul „Baseler

Zeitung” analizează volumul său de poezii „Der Wolkenreiter” („Călărețul norilor”). Cu mulți ani mai târziu, în 1977 în ziarul „Rheinische Post” se face referire la o lectură susținută de Kittner în Heine-Haus cu comentarii despre limbajul folosit de poet.

De menționat este și articolul lui Jens Brüss apărut în 1984 în „Rheinische Post”, intitulat „Bilder der schwarzen Romantik” („Imagini ale romantismului negru”) în care Alfred Kittner este numit istoric literar și jurnalist, elogiindu-se în mod deosebit recitățile de poezii oferite de acesta la Haus des Deutschen Ostens. Articolul se referă la aprecierea lui Kittner față de ritm și rimă, atașarea de romantism prin conținuturile sale, dar relevă și un aspect neobișnuit al poeziei acestuia, și anume contradicție dintre motivele romantice și formele clasice.

12. Dezvăluiri despre existența sub presiune politică a lui Alfred Kittner în România comunistă

12.1 Cele două dosare CNSAS – Oglinda supravegherii și periclitării creației literare

Despre „Însoțitorul și deschizătorul de drum al liricii moderne” cum este numit Alfred Kittner în „Frankfurter Allgemeine Zeitung” în 1991 la moartea acestuia sunt necesare și dezvăluiri despre existența sa sub presiune politică în România comunistă, deoarece aceste fapte sunt importante sub aspect atât socio-politic cât și de istoria literaturii.

În cele ce urmează voi interpreta cele mai importante date pe care le-am găsit referitoare la activitatea literară a lui Alfred Kittner în cadrul cercetărilor desfășurate la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

În caracterizarea lui Alfred Kittner de către Securitate în 1963 este rezumat motivul pentru recrutarea acestuia: material compromișător. Conform acestui raport scopul recrutării era spionarea lui Oskar Walter Cisek, precum și infiltrarea lui Kittner în rândurile scriitorilor de origine germană a căror atitudine naționalistă era cunoscută. Aceste rapoarte sunt întocmite la anumite intervale de timp și se referă la calitatea informațiilor furnizate de Kittner, deseori făcându-se referire la punctualitatea cu care erau furnizate datele, dar și la faptul că Kittner nu furnizează materiale incriminatoire, ceea ce în ochii Securității însemna lipsă de sinceritate. Cu toate acestea competența sa cultural este mereu elogiată.

Le trierea dosarelor nu am găsit materiale incriminatoire pentru nicio persoană anume; majoritatea mapelor constă în scrisorile scrise de Securitate către Kittner și din scrisorile scrise de Kittner cu destinatari din țară și străinătate, precum și corespondența primită de acesta. De asemenea există rapoarte care relatează în detaliu despre participările lui Kittner la Cercul literar „Heinrich Heine” alături de poeți și scriitori germani din Transilvania care în ochii Securității au atitudini naționaliste și sunt marcați de trecutul nazist.

Nici corespondența lui Kittner cu prieteni, poeți și cercetători nu scapă privirii vigilente a Securității.

Un exemplu îl reprezintă scrisoare studentului ieșean Walter Engel, care în 1974 i se adresează lui Kittner cu rugămintea de a-i furniza date despre Immanuel Weißglas. Într-o scrisoare de răspuns către Walter Engel care a fost interceptată Kittner menționează volumul de poezii „Kariera am Bug” („Cariera de pe Bug”) al lui Weißglas, activitatea acestuia ca jurnalist la ziarul „România liberă”, în timp ce Paul Celan ar fi lucrat la ziarul „Scânteia” și ca lector la Editura „Cartea rusă”. Kittner nu trece sub tăcere nici activitatea de traducător a lui Immanuel Weißglas, desfășurată sub pseudonimul Iorgu Iordan. Exemple ale acestei activități de mediator literar unt „Faust”, povestiri de Stifter, Grillparzer, precum și romanul „Erfolg” („Succesul”) de Lion Feuchtwanger.

În dosare pot fi studiat și scrisorile lui Rose Ausländer, în care Alfred Kittner era rugat să inițieze traducerea volumelor ei de poezie.

Acestea sunt doar câteva exemple de scrisori interceptate, în care este vorba evident despre chestiuni literare, care desigur au reprezentat esența vieții lui Alfred Kittner.

Poetul și mediatorul literar aparent recrutat se afla sub o presiune permanentă și supraveghere continuă. El însuși nu a livrat în discuțiile cu Securitatea niciun material incriminator pentru prieteni sau cunoscuți; aceasta este concluzia la care am ajuns în urma cercetării mele de la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Limba și cultura germană au fost puntea de legătură cu poezii și scriitorii germani transilvăneni; s-au născut prietenii strănse; contactul cu literații din Germania și Austria a fost indispensabil pentru activitatea sa de cercetător și editor, la fel și călătoriile la întâlniri ale artiștilor sau în scopul cercetării arhivelor literare occidentale. Aceste călătorii în străinătate au reprezentat privilegiile de care Alfred Kittner s-a bucurat spre deosebire de concetățenii săi normali din România. Prețul pe care a trebuit să-l plătească pentru acestea a fost contactul cu Securitatea.

13. Concluzii: Alfred Kittner, poet și mediator în vârtoarea vremurilor

„El mi-a oferit un exemplu de cum gândește ca în inima Germaniei un frontier de la marginea spațiului lingvistic. El nu putea fi conceput fără substanța umanistă a limbii germane pe care a opus-o barbariei.”⁵

Acestea sunt cuvintele pe care Wulf Kirsten, un prieten apropiat al lui Alfred Kittner le-a exprimat într-o scrisoare despre poetul, reporterul, redactorul cultural, deportatul, mediatorul și promotorul literar Alfred Kittner, născut în 1906 la Cernăuți. Lucrarea de față ilustrează tocmai adevărul conținut de această apreciere prin analiza – pornind de la contextul socio-istoric care a condus la înflorirea unei valoroase poezii de limbă germană în Bucovina – a drumului parcurs în viață de Alfred Kittner în paralel cu activitatea sa literară. Poeziile scrise în timpul deportării sunt un exemplu de stăpânire a vieții prin încredere, „limba ucigașilor” descriind oroarea în versurile lui, în timp ce frumusețea și simplitatea poeziei sale reușesc însă să dezamorseze barbaria. Mai târziu limba și cultura germană îl leagă pe Kittner de numeroși poeți și literați de limbă germană din Transilvania, București și Germania federală. Se poate afirma pe drept cuvânt că o activitate literară transnațională este ceea ce l-a caracterizat pe Kittner pe tot parcursul vieții, chiar și în perioada în care se afla sub presiune politică, astfel încât din perspectivă contemporană el poate considerat un cetățean al lumii, un adevărat cosmopolit.

În perioada sa cea mai dificilă Alfred Kittner a abordat în poeziile sale evenimente din istoria României necunoscute respectiv marginalizate sau negate de mulți. Chiar dacă poate fi considerată o ocupație, și nu un mod viață ca la Paul Celan, poezia lui Kittner este fără îndoială importantă sub aspect literar și istoric.

Descoperirile făcute de mine în arhiva Kittner: colecții de poezii, corespondență, articole de ziar merită să fie studiate și valorificate în continuare de cercetătorii literari interesați.

---

⁵Wulf Kirsten: „*Literastelli. Alfred Kittner zum 100. Geburtstag.*” în „*Alfred Kittner. Briefe an Wulf Kirsten.*” („*Alfred Kittner. Scrisori către Wulf Kirsten*”), ed. , Rimbaud Verlag, 2010, S.19.

14. Bibliografie selectivă

I. Surse primare

a. Poezii și scrieri publicate

1. Alfred Kittner: *Raststatt des Todes. Gedichte von Trotz und Zuversicht*, in „Neue Literatur“ Heft 8, București 1955.
2. Alfred Kittner: *Versunkene Schattenwelt. Aus dem Nachlass zu Lebzeiten eines besinnlichen Lokalreporters*, „Neue Literatur“ Heft 8, București 1955
3. Alfred Kittner: *Verhallter Stimmen Chor*. Neue Literatur Heft 3, București 1955, pag.10-11.
4. Alfred Kittner: *Flaschenpost*. Ausgewählte Gedichte, București: Kriterion 1970.
5. Alfred Kittner: *Kalte Ferne*. In „Karpatenrundschau“. Brașov 1971.
6. Alfred Kittner: *Eh mich das Dunkel will*. „Neue Literatur“ Heft 10, București 1972.
7. Alfred Kittner: *Die schönsten Gedichte*, București: Albatros 1973.
8. Alfred Kittner: *Bergnacht*. In „Karpatenrundschau“. Brașov 1973.
9. Alfred Kittner: *Stets auf der Flucht vor dem Tod*. „Neue Literatur“ Heft 11, București 1975, pag.35-36.
10. Alfred Kittner: *Sommertag*. In „Karpatenrundschau“. Brașov 1976.
11. Alfred Kittner: *Schlaf dumpfer Wächter*. „Neue Literatur“ Heft 11, București 1980, pag.12-13.
12. Alfred Kittner: *Schattenschrift*, Aachen: Rimbaud 1994.
13. Alfred Kittner: *Erinnerungen*, Aachen: Rimbaud 1996.
14. Alfred Kittner: *Blaueule Leid*, Aachen: Rimbaud 2003
15. Alfred Kittner: *Der Wolkenreiter* (Gedichte 1925-1945), Aachen: Rimbaud 2006
16. Alfred Kittner: *Briefe an Rose Ausländer*, Aachen: Rimbaud 2006
17. Alfred Kittner: *Erinnerungen an Paul Celan sowie die Briefe an*

Curd Schwadt, Aachen: Rimbaud 2008.

18. Alfred Kittner: *Briefe an Wulf Kirsten*, Aachen: Rimbaud 2010.

19. *Ernst Schönwieses Briefwechsel mit Dichtern aus der Bukowina*, Aachen: Rimbaud 2011.

20. Alfred Kittner: *Ein Wort, das uns wärmt*. „Neue Literatur“ Heft 11, București, pag. 9-13.

b. Poezii online

1. Alfred Kittner: *Der Bildhauer Opanas*. „Der Tag“. Czernowitz, 1.01.1933, pag.6.

2. Alfred Kittner: *Dichters Neujahrsmorgen*. „Der Tag“. Czernowitz, 6.01.1933, pag.3.

3. Alfred Kittner: *Der Bildner*. „Der Tag“. Czernowitz, 15.01.1933, pag.2.

4. Alfred Kittner: *Herbstgesang*. „Der Tag“. Czernowitz, 11.11.1934, pag.3.

5. Alfred Kittner: *Mond der Städte*. „Der Tag“. Czernowitz, 12.12.1934, pag.5.

6. Alfred Kittner: *Johannes der Täufer*. „Der Tag“. Czernowitz, 25.12.1934, pag.7. Alfred Kittner: *Silvester*. „Der Tag“. Czernowitz, 6.01.1935, pag.2.

7. Alfred Kittner. *Später Dank für ein Buch*. „Der Tag“. Czernowitz, 13.01.1935, pag.5.

8. Alfred Kittner: *Einschlafen*. „Der Tag“. Czernowitz, 10.03.1935, pag.3.

9. Alfred Kittner: *Bettelnder Geiger*: „Der Tag“. Czernowitz, 24.03.1935, pag.3.

10. Alfred Kittner: *Nonnenkloster*: „Der Tag“. Czernowitz, 18.04.1935, pag.8.

c. Critică de artă și literară publicată

1. Bukowiner Künstler: *Norbert Gingold*, „Czernowitzer Tagblatt“ Nr.1, 11.08.1935, pag.5.
2. Bukowiner Künstler: *Jakob Eisenscher*, „Czernowitzer Tagblatt“, Nr.6, 18.08.1935, pag.7.
3. Bukowiner Künstler: *Arthur Kolnik*, „Czernowitzer Tagblatt“, Nr.53, 13.10.1935, pag.7.
4. Oskar Walter Cisek: *Am neuen Ufer. Erzählungen*. Begleitwort von Alfred Kittner. Staatsverlag für Kunst und Literatur. București 1955, pag.5-22.
5. Alfred Kittner: *Bausteine zu einem Dichterbildnis*. „Neue Literatur“ Heft 1-2, București 1962, pag.9-15.
6. Alfred Kittner: *Einige Randglossen zur Bandgestaltung von Alfred Margul-Sperbers poetischen Nachlass*. Jugendverlag București 1967, pag. 381-383.
7. *Gespräch mit Alfred Kittner*. „Neuer Weg“. București 31.10.1970, pag.3.
8. *Dauer durch die Zeit. Mit Alfred Kittner zum lyrischen Erlebnis*. Von Bernd Kolfin „Karpatenrundschau“. 5.04.1971.
9. Alfred Kittner: *Am Ende von Else Kornis Prager Jugenderinnerungen notiert*. „Neue Literatur“. București 1972, pag. 95-103.
10. Oskar Walter Cisek: *Gedichte. Eine Auswahl*. Mit einem Nachwort von Alfred Kittner. București: Kriterion. 1972, pag. 103-112.
11. Alfred Kittner: *Waldemar Bernhardt. Zu seinem 5.Todestag am 5.Januar 1973*, „Neue Literatur“ Heft 2, București 1973, pag. 61-63.
12. *Gespräch mit Alfred Kittner über seine Arbeit an der rumäniendeutschen Lyrikanthologie*. „Neuer Weg“. București 2.03.1973.
13. *Gespräch mit Nina Cassian und Alfred Kittner*. „Sinn und Form“.

Herausgegeben von der Akademie der Künste der Deutschen Demokratischen Republik. Heft 1974 Rütten & Koenig. Berlin, pag.84 –87.

14. Gespräch mit Nina Cassian und Alfred Kittner. „Sinn und Form“ Herausgegeben von der Akademie der Künste der Deutschen Demokratischen Republik. 1974, 1. Heft, pag. 83-87.
15. Alfred Kittner: *Emil Botta, ein später Romantiker*, „Neue Literatur“ Nr.101975.
16. *Neuerschlossene Quelle unserer Literatur*. Alfred Kittner über Sperbers Nachlass. „Karpatenrundschau“. Braşov. 28.11.1975, pag. 1-6
17. Alfred Kittner: *Zum Tode von Saint John Perse*. „Neue Literatur“ Heft 12. Bucureşti, pag.7
20. Alfred Kittner: *Begegnung mit einem Original. Ioan Chimet, reiner Tor oder Kämpfer im Narrengewandt?* „Neue Literatur“ Heft 7. Bucureşti. 1977, pag.50-62. Alfred Kittner: *H.M.Striegl – eine zu unrecht vergessene Banater Dichterin*. „Neue Literatur“. Heft 9. 1978, pag.76-86.
21. Alfred Kittner: *Der letzte seiner Generation. Zum Tode des Dichters Alexandru Philippide am 8.02.1979*. „Neue Literatur“ Heft 4. Bucureşti. 1979, pag.20-24.
22. Alfred Kittner: *Erinnerungen an den Poeten Itzig Manger*. „Neue Literatur“ Heft 3. Bucureşti. 1979, pag.30-43.
23. Alfred Kittner: *Zum Tode von Iona Gruber*. „Neue Literatur“ Heft 6. Bucureşti. 1980, pag. 24-28.
24. Alfred Kittner: *Geleitwort*. „Alle Brunnen liegen offen“ von Irene Mokka, pag.5-7
25. Kubi Wohl: *Der Meteor. Nachwort von Alfred Kittner*. Haifa. 1980, pag.7-9
26. Alfred Kittner: *Späentdeckung einer Literaturlandschaft. Die deutsche Literatur der Bukowina*. In „Nachruf auf die

rumäniendeutsche Literatur.“ Herausgegeben von Wilhelm Solms. Hitzeroth. 1990, pag.181-202.

d. Critică literară online

1. Alfred Kittner: Ein Jahr rumänische Literatur. „Literarische Jahresschau 1933“. In „Der Tag“, 21. Jänner 1934, pag.6.
2. Alfred Kittner: Ein Bukowinaer Lyriker. Gedichte von Georg Drozdowski. In „Der Tag“ 3.Februar 1935, pag.6.

e. Traduceri

1. Octavian Goga: *Der Alt*. Übersetzt von Alfred Kittner und Immanuel Weißglas „Rumänische Rundschau“ Nr.1. Bucureşti. 1967, pag. 81-82.
2. Sânziana Pop: *Guasch*. Übersetzt von Alfred Kittner. „Rumänische Rundschau“ Nr.1.Bucureşti. 1967, pag.53-56.
3. Emil Botta: *Warte, Wellen und Traum*. Übersetzt von Alfred Kittner. „Rumänische Rundschau“ Nr.3. Bucureşti. 1967, pag.15-16.
4. Anton Bacalbaşa: *Eine Komißzeitung*. Übersetzt von Alfred Kittner. Rumänische Rundschau Nr.4. Bucureşti. 1967, pag.85-86.
5. Titus Popovici: *Die Haubitze*. Übersetzt von Alfred Kittner. „Rumänische Rundschau“ Nr.1. Bucureşti. 1968, pag.28-45.
6. Tudor Arghezi: *Die Toten*. Übersetzt von Alfred Kittner. Rumänische Rundschau Nr. 3. Bucureşti. 1968, pag.47-48
7. Alecu Russo: *Rumäniens Sang*. Übersetzt von Alfred Kittner. Rumänische Rundschau Nr.4. Bucureşti. 1968, pag.18-20.
8. Camil Balthazar: *Des Dichters Rückkehr zu seinen Geräten*. Übersetzt von Alfred Kittner. Rumänische Rundschau Nr. 1. Bucureşti. 1969,pag.15-17.Ana Blandiana: *Morgenelegie. Unduldsamkeit*. Übersetzt von Alfred Kittner. Rumänische

- Rundschau Nr.1. București. 1969, pag.28-19
9. H.Yvonne Stahl: Tante Matilde. Übersetzt von Alfred Kittner.
Rumänische Rundschau Nr.2. București. 1969, pag.29-41
  10. Dominic Stanca: Schwester Aspasia. Übersetzt von Alfred Kittner.
„Rumänische Rundschau“ Nr.1. București. 1969, pag.62-67.
  11. Ioan Alexandru: *Gebet*. Übersetzt von Alfred Kittner.
„Rumänische Rundschau“ Nr.3. București. 1969, pag.213.
  12. A.E.Baconsky: *Kleine Ballade*. Übersetzt von Alfred Kittner.
„Rumänische Rundschau“ Nr 3. București. 1969, pag.209-210.
  13. Fănuș Neagu: *Die Verlobung*. Übersetzt von Alfred Kittner.
„Rumänische Rundschau“ Nr.3. București. 1969, pag.227-336.
  14. Viorica Porumbacu: *Die Entscheidung*. Übersetzt von Alfred Kittner.
Rumänische Rundschau Nr.3. București. 1969, pag.112-117.
  15. Dragoș Vrânceanu: *Stimme der Dichter*. Übersetzt von Alfred Kittner.
„Rumänische Rundschau“ Nr.1. București. 1970, pag.36-37.
  16. Gellu Naum: *Wir waren jung*. Übersetzt von Alfred Kittner.
„Rumänische Rundschau“ Nr.4. București. 1965, pag.16-18.

f. Manuscrise (Corespondență)

1. *Corespondență Alfred Kittner* – Erwin Wittstock 1951.
2. *Corespondență Alfred Kittner* – Harald Krasser 1968-1976.
3. *Corespondență Alfred Kittner* – Horst Weber (H.Z.) 1971.
4. *Arhivă Alfred Kittner*

II. Surse secundare

a. Surse secundare referitoare la Alfred Kittner

1. Alfred Margul-Sperber: Vorwort. In „Hungermarsch und Stacheldraht“. Von Alfred Kittner. Espla. 1956.
2. Wolf Aichelburg: Nachwort. In: „Flaschenpost“ von Alfred Kittner.

- Kriterion. București 1970, pag.167-174.
3. Richard Adleff: *Eine halbe Stunde Gefühl. Unsere Lyrikdiskussion.*
„Karpatenrundschau“ Nr.23. 1970, pag.8.
  4. Peter Motzan: *Die Wege führen kreuz und quer. Zu Alfred Kittners ausgewählten Gedichten.*“ Flaschenpost“. Kriterion. București 1970
  5. Emmerich Reichrath: *Interpretation „ Der Wolkenreiter “.* „Neue Literatur“. Heft 5 1970, pag.35-36.
  6. Gerhardt Csejka: *Die Einsamkeit des Wolkenreiters.* „Neuer Weg“ 6849/15.051971.
  7. Andreas Birkner in *Südostdeutsche Vierteljahresblätter* 1971, pag.134
  8. Emmerich Reichrath: *Ein Außenseiter aus innerer Notwendigkeit.* Zu Alfred Kittners Gedichtband „ Flaschenpost“ Kriterion. București 1971. pag.114 –115
  9. Emmerich Reichrath: *Heimkehr eines Unbehausten.* Alfred Kittners „Schönste Gedichte“ im Albatros Verlag. Neuer Weg 1973, pag.4.
  10. Emmerich Reichrath: *„Gespräch mit Alfred Kittner über seine Arbeit an der rumäniendeutschen Lyrik“.* „Neuer Weg“. III 1973.
  11. Marianne Şora: *Geleitwort.* In: „Gedichte“ von Alfred Kittner. Albatros Verlag. 1973, pag. 5-37.
  12. Horst Anger: *Ein Unbehauster findet Heimat.* Alfred Kittner feiert seinen 70. Geburtstag. Karpatenrundschau 1976, pag.5.
  13. Gerhardt Csejka: *Der innere Quell. Zum 70. Geburtstag Alfred Kittners.* „Neue Literatur Heft“ 11. 1976, pag.7-15.
  14. Lore Schaumann: *Krikerikrakel auf brüchigem Papier.* Alfred Kittner las im Heine-Haus.
„Rheinische Post“ 21.07.1977.
  15. Peter Motzan: *Erlebnis–und Bildungsliriker Alfred Kittner.* „Neue

- Literatur“ Heft 5. 1978, pag.78-84.
16. Peter Motzan: *Die rumäniendeutsche Lyrik nach 1944. Problemaufriss und historischer Überblick*. Dacia Verlag Cluj-Napoca1980
  17. Horst Anger: *Weitergeben. Übersetzen. Alfred Kittner wird 75*. „Karpatenrundschau“ 1981, pag.5.
  18. Jens Prüss: „*Bilder der schwarzen Romantik*“. Alfred Kittner las im Haus des Deutschen Ostens in Berlin aus seinen Dichtungen. „Rheinische Post.“13.02.1984.
  19. Helga Abret: „*Begegnung mit Alfred Kittner in Südostdeutsche Vierteljahreszeitschrift*, 1987, pag.119.
  20. Joachim Wittstock: „*Bitte um baldige Nachricht*“. *Alltag, Politik und Kultur im Spiegel südosteuropäischer Korrespondenz des ausgehenden 19. Und 20. Jhs. Herausgegeben und kommentiert von Joachim Wittstock und Stefan Sienerth*. München: IKG pag. Verlag 2003 („Menschwerden jüngster Jugend“: „Aus Emil Bruckners Hinterlassenschaft“ pag. 193 – 200 und „Alfred Kittner fahndet nach dichterischen Zeugnissen des Lyrikers Hans Schneider“ pag. 249 – 252).
  21. *Buletin Informativ*. Ministerul de Interne R.249557. Vol. I și II
  22. Paul Schuster: „*Meine Hauptjuden und meine Nebenjuden*“. Typoscript, pag.15-16. 1989.
  23. *Kürschners deutscher Literaturkalender* 1993, pag.607.
  24. *Lexikon deutschsprachiger Schriftsteller. 20. Jahrhundert*,1993, pag.399.
  25. Walter Engel: „*Behaust nur im Wort*“ in „ *An der Zeiten Ränder. Czernowitz und die Bukowina*“, 2002, pag.312.
  26. Dieter Roth: „*Celan und seine Bukarester Freunde/Jour fixe im Cafe Capșa*“ in „*Der müde Lord*“ Rhein-Neckar Zeitung. 201, pag.353-358.

b. Surse secundare referitoare la Bucovina

1. *Geschichte der Juden in der Bukowina*. Herausgegeben von Hugo Gold. Tel Aviv. 1958.
2. *Von der Kulturnation zur Volksgruppe. Die nationale Stellung der Juden in der Bukowina im 19. Und 20. Jh.* Von Martin Broszat. In „*Historische Zeitschrift*“ 1965, pag.372-605
3. Bernd Kolf: *Eine Gegend, in der Menschen und Bücher lebten*. In „*Akzente. Zeitschrift für Literatur*“, herausgegeben von Michael Kruger. Verlag Hanser. August 1982.
4. *Die Bukowina. Studien zu einer versunkenen Literaturlandschaft*. Herausgegeben von Dietmar Gottschnigg und Anton Schwob. Francke Verlag 1990
5. *Nachruf auf die rumäniendeutsche Literatur*. Herausgegeben von W. Solms. Hitzeroth 1990.
6. *Kulturlandschaft Bukowina. Studien zu einer deutschsprachigen Literatur des Buchenlandes nach 1918*. Editura Universității „Al. I.Cuza” Iași. „*Jassyer Beiträge zur Germanistik*“ 1990 Herausgeber: Andrei Corbea-Hoișie und Michael Astner.
7. *Die rumäniendeutsche Literatur in den Jahren 1918-1944. Beiträge zur Geschichte der rumäniendeutschen Dichtung*. Redigiert von Joachim Wittstock und Stephan Sienerth. București Kriterion 1992.
8. *In der Sprache der Mörder. Eine Literatur aus Czernowitz. Bukowina*. Literaturhaus Berlin. Herausgegeben von Herbert Wiesner
9. Isak Weißglas: *Steinbruch am Bug. Bericht einer Deportation nach Transnistrien. Literaturhaus Berlin*. Herausgegeben von Ernst Wiechener und Herbert Wiesner.
10. Andrei Corbea-Hoișie: *Czernowitz. Jüdisches Städtebild*. Jüdischer Verlag 1998.
11. Hartmut Merkt: *Poesie in der Isolation. Deutschsprachige jüdische Dichter in Enklave und Exil am Beispiel von Bukowiner Autoren seit dem 19. Jahrhundert*. 1999.

12. Andrei Corbea-Hoișie: *Czernowitzer Geschichten. Über eine städtische Kultur in Mittel(Ost)-Europa*. Böhlau Verlag Wien 2003.
Teșu Șolomovici: *Istoria Holocaustului din România*. Ed. Teșu. București 2005.
13. Claus Stephani: *Kaffeestunde bei Alfred Kittner. Nach einer Begegnung mit Immanuel Weißglas*. In: „Jassyer Beiträge zur Germanistik“ XIV 2010, pag.179-183.
14. Alfred Margul-Sperber: *Die Buche. Eine Anthologie deutschsprachiger Judendichtung aus der Bukowina*. Herausgegeben von George Guțu, Peter Motzan und Stefan Sienerth. IKGS Verlag München 2011.
15. Manfred Winkler: *Partizipation und Exklusion. Zur Habsburger Prägung von Sprache und Bild in der Bukowina. 1948-1918-1940*. Verlag Pustet 2015.
16. Amy-Diana Colin: *Bukowina: Eine Versuchsstation für Vielvölkerkoexistenz im Lichte gegenwärtiger Multikulturalität. Themen und Diskurse*. In: *Toposforschung (...) im Lichte der U-Topie. Literarische Erörterungen in/aus Mittel-Osteuropa*. Andrei Corbea-Hoișie und Ion Lihaciu. Editura Universității „Al. I.Cuza“ Iași und Hartung-Gorre Verlag Konstanz 2017, pag.61-87.
17. Mira Miladonovic Zalaznik, Peter Motzan und Stefan Sienerth: *Benachrichtigen und vermitteln. Deutschsprachige Presse und Literatur in Ostmittel- und Südosteuropa im 19. und 20. Jahrhundert*. IKGS Verlag München 2007.
18. Ernst Neumann: *Prolegomene la un dicționar al presei de limbă germană din Bucovina istorică*. Editat de Andrei Corbea-Hoișie, Ion Lihaciu, Markus Winkler
Editura Universității „Al. I.Cuza“ Iași 2012.

c. Surse secundare referitoare la politica de minorități în România

1. Hannelore Baier: *Die Deutschen in Rumänien in den Jahren 1945 bis*

- 1948 in „*Vom Faschismus zum Stalinismus. Deutsche und andere Minderheiten in Ostmittel-und Südosteuropa 1941-1953*“. Hgb Mariana Hausleitner, IKGS Verlag München 2008 pag.173- 181.
2. Hannelore Baier: *Die deutsche Minderheit in Rumänien 1953-1959*“ in „*Zwischen Tauwettersozialismus und Neostalinismus. Deutsche und andere Minderheiten in Ostmittel-und Südosteuropa 1953-1964*“. Hgb Rudolf Gräf und Gertrud Volkmer. IKGS Verlag München 2011, pag. 107-119.
  3. Annemarie Weber: „*Rumäniendeutsche? - Diskurse zur Gruppenidentität einer Minderheit*“ (1944-1971) Böhlau Verlag 2010